
Raport roczny

Narodowego Instytutu Dziedzictwa

2013

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Szanowni Państwo

Istnieje na ogół zgoda co do tego, że tożsamość społeczeństwa jest zapisana w jego dziedzictwie kulturowym. Jeśli zatem chcemy tożsamość społeczną umacniać i zachować dla przyszłych pokoleń, musimy chronić dorobek kultury kraju, regionów i społeczności lokalnych, i to zarówno dorobek zmaterializowany w krajobrazie i osadzonych w nim zabytkach, jak i ten niematerialny, wynikający z historii i pamięci oraz tradycji języka, obyczaju i rzemiosła.

Jednym z niezbędnych warunków skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego w całej jego różnorodności jest poznanie go poprzez naukową dokumentację i badania oraz ukazanie społeczeństwu jego szczególnej wartości. W dobie narastającej globalizacji, migracji ludności i komercjalizacji stylu życia swoistym wyzwaniem staje się zatem poszukiwanie sposobów poszerzenia społecznego spojrzenia na wielorakie wartości dóbr kultury, a nade wszystko wytyczenie dróg kształtowania społecznej potrzeby ich ochrony.

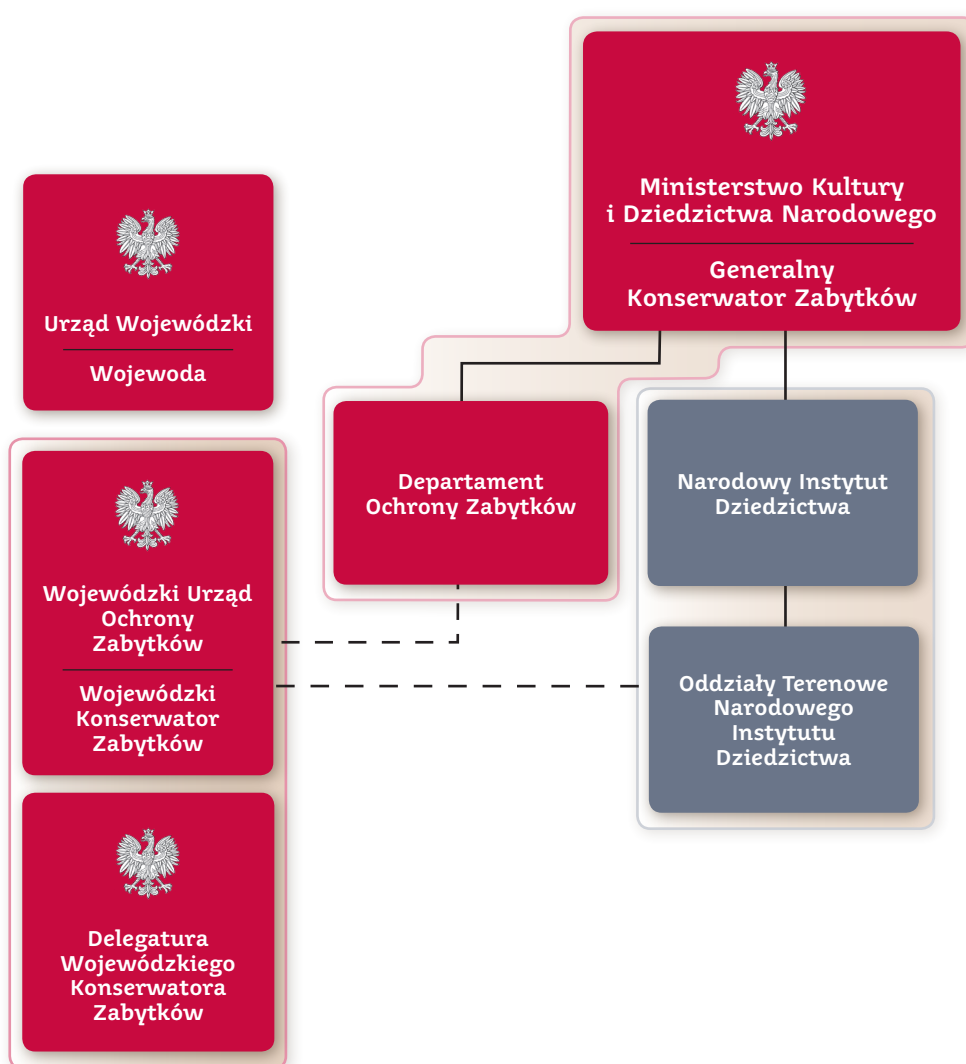
Wiele współczesnych zadań i wyzwań w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i uświadamiania społeczeństwu jego wartości wiąże się też z procesem przechodzenia od systemu ochrony pojedynczych zabytków do ochrony wieloelementowych jednostek środowiska kulturowo-przyrodniczego, a także z dopełnianiem tradycyjnej jednorazowej dokumentacji zabytku jego stałym monitoringiem, prowadzonym z wykorzystaniem możliwości nowoczesnych technik pomiarowych i informatycznych. Na naszych oczach ochrona dóbr kultury staje się dziedziną coraz bardziej interdyscyplinarną, obejmującą już nie tylko tradycyjne nauki humanistyczne i techniczne, ale także nauki ścisłe, społeczne i przyrodnicze.

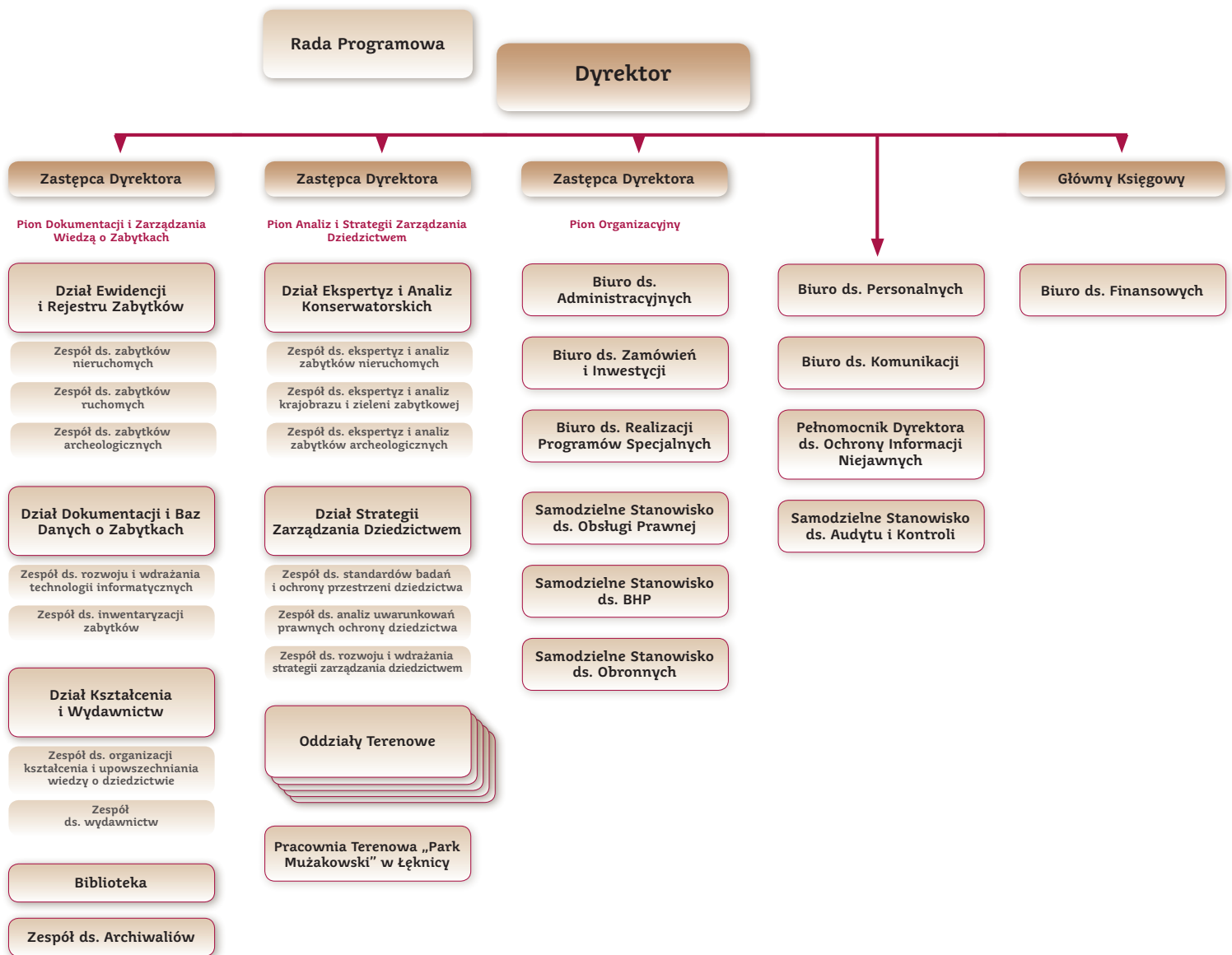
Zapewnienie dziedzictwu kulturowemu skutecznej ochrony w dzisiejszych uwarunkowaniach na coraz szerszą skalę wymaga poza działaniami związanymi z podtrzymywaniem jego stanu technicznego również adaptacji obiektów do nowych funkcji i technicznej modernizacji. Dlatego też zamiast o konserwacji, rewaloryzacji czy modernizacji zabytków coraz częściej mówimy dziś o zarządzaniu zasobami dziedzictwa kultury. Zarządzaniu, które opierając się na naukowym rozpoznaniu i zasadach postępowania konserwatorskiego wypracowywanych w dostosowaniu do konkretnych przypadków, w sposób możliwie obiektywny pozwala określić, jak daleko, bez ryzyka nieodwracalnego naruszenia chronionych wartości zabytkowych, wolno nam się posuwać w konkretnych działaniach adaptacyjnych i modernizacyjnych.

Świadomość wspomnianych wyżej wyzwań, celów i potrzeb, a także współczesnych uwarunkowań i możliwości działania na rzecz skutecznej ochrony całej różnorodności dziedzictwa kulturowego stanowiła podstawę określenia problematyki, metody i zakresu większości zadań zrealizowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w 2013 roku. Pozwalam sobie wyrazić nadzieję, że przekona o tym Państwa zarówno lektura zamieszczonego w *Raporcie rocznym* Sprawozdania NID za 2013 rok, jak też kilku dopełniających jego treść krótkich opracowań problemowych, w których zostały rozwinięte niektóre z zasygnalizowanych w nim wątków. Ufam, że opracowania te dobrze ilustrują rozpiętość, różnorodność i wielowątkowość dorobku Narodowego Instytutu Dziedzictwa w zasadniczych zakresach jego działania w 2013 roku, tj. gromadzenia i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie, wyznaczania i upowszechniania standardów ochrony i konserwacji dziedzictwa oraz kształtowania społecznej świadomości jego szczególnej wartości i znaczenia.

prof. Małgorzata Rozbicka
Dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa

Umieszczenie **NID** w strukturze systemu ochrony zabytków

Struktura

Narodowego Instytutu Dziedzictwa

Spis treści

Rada Programowa Narodowego Instytutu Dziedzictwa	8
Sprawozdanie z działalności Narodowego Instytutu Dziedzictwa za 2013 rok	11
Gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie	
Digitalizacja zbiorów archiwalnych	46
Terenowa weryfikacja i monitoring zabytków	48
Wyznaczanie i upowszechnianie standardów ochrony i konserwacji	
Historyczne parki i ogrody	53
Niematerialne dziedzictwo kulturowe	60
Podsumowanie prac zespołów zadaniowych 2007-2013	65
Kształtowanie świadomości społecznej	
Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków i konkurs „Zabytek Zadbany”	72
III Spotkanie Opiekunów Pomników Historii w Elblągu i Fromborku	75
21. Europejskie Dni Dziedzictwa 2013	77
Współpraca polsko-ukraińska i nowy wpis zabytków na Listę światowego dziedzictwa UNESCO	79
Narodowy Instytut Dziedzictwa w Internecie	81

Rada Programowa Narodowego Instytutu Dziedzictwa

16 sierpnia 2011 r., zgodnie z par. 7 Statutu Narodowego Instytutu Dziedzictwa, powołana została Rada Programowa NID.

Rada jest organem doradczym i opiniodawczym dyrektora NID w zakresie działalności statutowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W skład Rady wchodzi osoba powoływana na okres trzech lat przez dyrektora Instytutu po zasięgnięciu opinii Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W skład Rady Programowej NID wchodzi:

prof. dr hab. inż. **Jerzy Jasięko** – przewodniczący Rady Programowej NID – dyrektor Instytutu Budownictwa Politechniki Wrocławskiej. Z wykształcenia konstruktor, specjalizuje się w konserwacji i wzmacnianiu konstrukcji drewnianych i murowanych, zajmuje się diagnostyką stanu technicznego konstrukcji zabytkowych.

Elżbieta Berendt – kierownik Muzeum Etnograficznego – Oddziału Muzeum Narodowego we Wrocławiu. Z wykształcenia etnograf, specjalizuje się w problematyce sztuki ludowej i tożsamości kulturowej; autorka trzech prac zwartych, kilkudziesięciu artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz kilkunastu katalogów towarzyszących przygotowanym przez nią ekspozycjom. Od 2007 roku wspólnie z zespołem merytorycznym Muzeum koordynuje dolnośląskie obchody Europejskich Dni Dziedzictwa.

prof. dr hab. **Janusz Czebreszuk** – profesor na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, archeolog, kierownik Pracowni Archeologii Śródziemnomorskiej Epoki Brązu w Instytucie Prahistorii oraz kierownik studiów podyplomowych Ochrona i zarządzanie dziedzictwem archeologicznym, specjalizuje się w badaniach nad początkami cywilizacji europejskiej oraz ochroną dziedzictwa archeologicznego, zwłaszcza zastosowaniem metod nieinwazyjnych w konserwatorstwie archeologicznym.

dr **Jacek Friedrich** – historyk sztuki, wicedyrektor w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego. Autor monograficznego opracowania odbudowy historycznego śródmieścia Gdańska po 1945 roku.

dr hab. **Dominik Jagiełło** – prezes Fundacji Hereditas. Z wykształcenia matematyk, specjalista w zakresie zarządzania organizacjami pozarządowymi oraz innowacyjności technologicznej.

prof. dr hab. **Sławomir Kadrow** – archeolog, profesor nauk humanistycznych w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN w Krakowie i w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

prof. dr hab. **Leszek Kajzer** – archeolog, kierownik Katedry Archeologii Historycznej Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, specjalista w zakresie archeologii średniowiecznej.

prof. dr hab. **Piotr Krasny**, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego – historyk sztuki, dyrektor Instytutu Historii Sztuki UJ w Krakowie.

dr inż. arch. **Halina Landecka** – architekt, doktor nauk technicznych, badacz zabytków architektury, obecnie Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków, adiunkt w Katedrze Architektury, Urbanistyki i Planowania Przestrzennego Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Lubelskiej.

dr hab. inż. **Robert Olszewski**, profesor Politechniki Warszawskiej – samodzielny pracownik naukowy Wydziału Geodezji i Kartografii PW, zajmujący się analizą danych przestrzennych oraz modelowaniem kartograficznym. Specjalizuje się w dziedzinie harmonizacji baz danych przestrzennych oraz implementacji dyrektywy INSPIRE.

Alicja Pacewicz – dyrektor ds. programów i wydawnictw Centrum Edukacji Obywatelskiej, współzałożycielka CEO. Ekspertka w dziedzinie edukacji obywatelskiej, kulturalnej i ekonomicznej; autorka programów edukacyjnych, podręczników i materiałów dydaktycznych.

prof. dr hab. **Bogumiła Rouba** – kierownik Zakładu Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Z wykształcenia konserwator-restaurator dzieł sztuki, specjalista w dziedzinie konserwacji malarstwa sztalugowego, ściennego, rzeźby polichromowanej, profilaktyki konserwatorskiej.

ks. **Andrzej Rusak** – dyrektor Muzeum Diecezjalnego Dom Długosza w Sandomierzu, konserwator Diecezji Sandomierskiej, historyk sztuki, wykładowca akademicki, kanonik Kapituły Sandomierskiej.

prof. dr hab. **Tadeusz J. Żuchowski** – historyk sztuki, profesor nauk humanistycznych, obecnie dyrektor Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Sprawozdanie z działalności Narodowego Instytutu Dziedzictwa za 2013 rok

Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje zadania określone w statucie obowiązującym od 1 stycznia 2011 roku zgodnie z Zarządzeniem nr 32 Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 23 grudnia 2010 roku w sprawie zmiany nazwy i zakresu działania Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków.

Instytut poprzez swoje działania kontynuuje dorobek Ośrodka Dokumentacji Zabytków, powołanego w 1962 roku: stanowi zaplecze eksperckie dla Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz służb konserwatorskich, a także propaguje ideę ochrony dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnia wiedzę na jego temat w społeczeństwie.

Misją Narodowego Instytutu Dziedzictwa jest tworzenie podstaw dla zrównoważonej ochrony dziedzictwa poprzez gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o zabytkach, wyznaczanie standardów ich ochrony i konserwacji oraz kształtowanie świadomości społecznej celem zachowania dziedzictwa kulturowego Polski dla przyszłych pokoleń.

Zgodnie z § 3 statutu NID Instytut realizuje zadania w zakresie zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego Polski w celu jego zachowania dla przyszłych pokoleń poprzez:

- 1) gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie;
- 2) wyznaczanie i upowszechnianie standardów ochrony i konserwacji zabytków;
- 3) kształtowanie świadomości społecznej w zakresie wartości i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Strategia realizowana w latach **2013-2015** koncentruje się wokół następujących priorytetów:

- A. Tworzenie systemu skutecznej ochrony i opieki nad zabytkami;
- B. Tworzenie bazy wiedzy o dziedzictwie kulturowym oraz warunków dla jej udostępniania i efektywnego wykorzystania;
- C. Upowszechnianie wiedzy/edukacji o dziedzictwie oraz działanie na rzecz efektywnego/kreatywnego wykorzystania społecznego i gospodarczego krajowego potencjału kulturowego.

Do zadań Instytutu należą w szczególności działania (§ 4 statutu NID):

W obszarze gromadzenia i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie

- **Archiwizowanie zbiorów dokumentów związanych z ochroną zabytków oraz ich digitalizacja i upowszechnianie**

Zadanie to ma na celu zachowanie informacji o zasobie zabytkowym dla przyszłych pokoleń. Instytut na bieżąco zarządza zasobem archiwalnym, na który składają się 5252,34 metry bieżące (mb) archiwaliów oraz stale przyjmuje nowe zbiory.

W okresie sprawozdawczym przyjęto i opracowano 399 decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości, 105 decyzji o skreśleniu z rejestru zabytków, 128 decyzji odmawiających skreśleń, 569 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji oraz informacji urzędowych dotyczących przenoszenia wpisów do nowych ksiąg rejestru, a także 324 decyzje o wpisie do rejestru zabytków ruchomych obejmujące 5540 obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego. W kategorii zabytków ruchomych przyjęto 561 postanowień dotyczących zmiany numerów rejestru oraz 3 decyzje o skreśleniu z rejestru zabytków obejmujące 133 obiekty. W przypadku zabytków techniki przyjęto 124 zmiany, poprawki, zawiadomienia dotyczące numerów, 4 decyzje o skreśleniu i 12 nowych decyzji obejmujących 55 obiektów.

W 2013 roku przyjęto i opracowano 36 dokumentów związanych z rejestrem zabytków archeologicznych, w tym 8 decyzji o wpisie do rejestru, 2 postanowienia wyjaśniające treść decyzji, 1 sprostowanie, 1 umorzenie, 18 zawiadomień o wpisie do księgi C, 2 zmiany decyzji oraz 4 informacje urzędowe.

Od stycznia do września 2013 roku zarchiwizowano 10,9 mb, tj. 215 opracowań wyników badań archeologicznych prowadzonych na trasie budowy dróg krajowych i autostrad. Na bieżąco trwa archiwizacja tysięcy zdjęć obiektów zabytkowych, wykonywanych przez pracowników NID podczas lustracji terenowych.

W okresie sprawozdawczym zarchiwizowano 7,1 mb dokumentacji oraz przygotowano 48 mb dokumentacji, która w IV kwartale została zarchiwizowana przez firmę zewnętrzną. W 2. półroczu przeprowadzono dezynsekcję 10 mb

materiałów archiwalnych b. PP PKZ oraz skanowanie katalogów kartkowych w ilości około 80 000 fiszek i umieszczenie ich w oprogramowaniu do przeglądania. W ramach tego zadania przeprowadzono paginację 40 995 fiszek oraz stworzono drzewko nawigacji z 6293 rekordami.

W ramach zasobu opracowano 45 jednostek archiwalnych (j.a.) spuścizny po Gerardzie Ciołku oraz Janie Sas Zubrzyckim, przepisano w wersji elektronicznej 1140 rekordów materiałów dotyczących Tek Ciołka oraz przeprowadzono korektę 298 stron. Równocześnie uporządkowano 69 tzw. Rolek Marconiego, w tym opisano 1487 klatek, rozpoznano i uporządkowano 4938 materiałów pozytywowych i negatywów, dokonano selekcji 51 mb fototeki b. ODZ.

W 2013 roku przekazano 1465 woluminów po Polskim Towarzystwie Miłośników Róż Ogrodowi Botanicznemu PAN w Powsinie, 29,65 mb materiałów archiwalnych b. Działu Muzealnictwa ODZ Narodowemu Instytutowi Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz przyjęto 15 mb materiałów archiwalnych b. PP PKZ. Dokonano wstępnej selekcji 859 egzemplarzy „Komunikatów Dendrologicznych”. Zeskanowano dla Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego 11 teczek materiałów dotyczących strat wojennych. W IV kwartale porządkowano i przepakowano 2000 kart materiałów b. OZK dotyczących Starego Cmentarza w Żytomierzu.

Teki Glinki, elewacja ratusza w Białymstoku wg inwentaryzacji Zakładu Architektury Politechniki Warszawskiej z 1923 roku

Archiwalia zgromadzone w NID w formie tradycyjnej oraz dokumentacja już zdigitalizowana są udostępniane osobom zainteresowanym w oparciu o regulamin uwzględniający wszystkie obowiązujące ograniczenia prawne. W okresie sprawozdawczym zasób udostępniono 101 osobom oraz przeprowadzono 67 kwerend. W 2013 roku poddano skanowaniu i reprodukcji 13 523 zdjęcia, dokumenty, negatywy i slajdy, a 4710 z nich zostało poddanych dodatkowej obróbce w programie graficznym na potrzeby NID i zamówienia zewnętrzne.

- **Gromadzenie dokumentacji Krajowej Ewidencji Zabytków**

Celem zadania jest realizacja w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego ustawowego obowiązku, którym jest gromadzenie dokumentacji Krajowej Ewidencji Zabytków. W okresie sprawozdawczym przyjęto 3522 nowe karty architektury i budownictwa, 22 ewidencje parków i ogrodów, 128 kart cmentarzy. W obszarze zabytków ruchomych zbiór NID powiększył się o 4973 karty obiektów sztuki i rzemiosł artystycznych oraz 2014 kart zabytków techniki. W zakresie ewidencji archeologicznej przyjęto 2863 karty ewidencyjne Archeologicznego Zdjęcia Polski.

W szczególnych wypadkach pracownicy NID podejmują się opracowywania kart ewidencyjnych obiektów zabytkowych. W omawianym okresie wykonano 102 karty.

- **Prowadzenie ewidencji badań archeologicznych realizowanych na terenie kraju**

Celem zadania jest pozyskiwanie informacji na temat stanu dziedzictwa archeologicznego. W 2013 roku zewidencjonowano i przeanalizowano w sumie 6588 pozwoleń na badania archeologiczne wydane przez wojewódzkie urzędy ochrony zabytków na terenie całego kraju. W ramach tego zadania administrowano też bazę e-Archeo, która gromadzi dane dotyczące stanowisk archeologicznych oraz umożliwia ich udostępnianie zainteresowanym.

- **Monitorowanie stanu zachowania i ocena wartości zasobu dziedzictwa**

Celem tego zadania jest pozyskiwanie aktualnych i rzetelnych danych na temat stanu zasobu dziedzictwa. W związku z tym, że NID prowadzi w imieniu Generalnego Konserwatora Zabytków postępowania administracyjne w zakresie wniosków o skreślenie z rejestru zabytków, przygotowano w okresie sprawozdawczym 90 opinii oraz 20 projektów decyzji.

- **Monitorowanie i analizowanie zagrożeń dla dziedzictwa i wypracowywanie metod przeciwdziałania tym zagrożeniom**

Narodowy Instytut Dziedzictwa kontynuuje rozpoczęty w 2008 roku projekt terenowej weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych i archeologicznych. W okresie sprawozdawczym kontynuowano weryfikację obiektów z rejestru zabytków nieruchomych. Dotychczas weryfikacji poddano łącznie 57 023

obiekty, co stanowi około 91,8% zasobu obiektów nieruchomości. W okresie sprawozdawczym zweryfikowano 754 stanowiska wpisane do rejestru zabytków archeologicznych.

W ramach zadania kontynuowano program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości przeciw dziedzictwu archeologicznemu. Program ten obejmuje m.in. współpracę z Policją, Służbą Celną, Strażą Graniczną, placówkami muzealnymi oraz służbami konserwatorskimi. W okresie sprawozdawczym prowadzono monitoring rynku antykwarycznego na portalu Allegro; w sumie zarchiwizowano 548 aukcji. Pracownicy NID przekazali Policji 9 zgłoszeń o podejrzeniu przestępstwa przeciwko dziedzictwu. Wspólnie z przedstawicielami WKZ kontynuowali również pracę w ramach zespołu znakującego wyposażenie wybranych obiektów zabytkowych.

Eksperci NID na wniosek Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Muzeum w Łęczycy zorganizowali interwencyjne badania archeologiczne na terenie starej Łęczycy. Powodem podjęcia badań było naruszenie warstwy archeologicznej w obszarze o szczególnym znaczeniu historycznym.

- **Budowa i rozwój ogólnopolskiej geoprzestrzennej bazy danych o zabytkach**

Celem zadania jest realizacja postanowień ustawy o infrastrukturze informacji przestrzennej dla obszarów chronionych ze względu na wartości kulturowe (zabytki), którą organ wiodący – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – powierzył Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa.

W okresie sprawozdawczym prowadzono digitalizację dokumentacji rejestru zabytków nieruchomości i archeologicznych polegającą na skanowaniu analogowych kopii dokumentacji rejestru zabytków. Pozyskano do repozytorium cyfrowego i opisano metadanymi 55 672 rekordy/metadane reprezentujące dokumentację rejestrową dotyczącą zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru oraz 5171 rekordów/metadanych reprezentujących dokumentację rejestrową dotyczącą zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru. Aktualnie w repozytorium znajduje się 66 125 zeskanowanych dokumentów dotyczących zabytków nieruchomości, co stanowi 95,9% zidentyfikowanego zasobu oraz 11 983 zeskanowane dokumenty dotyczące zabytków archeologicznych, co stanowi 100% zidentyfikowanego zasobu. Dodatkowo zapewniono środowisko i procedury umożliwiające prowadzenie digitalizacji/skanowania zasobu w trybie bieżącym.

Do bazy danych geoprzestrzennych pozyskano 82 484 obiekty przestrzenne – reprezentacje obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości. Tym samym w bazie danych wyróżniono obiekty przestrzenne dotyczące 100% zasobu rejestru zabytków nieruchomości. W zakresie zabytków rejestrowych archeologicznych wykonano wektoryzację 7730 obiektów przestrzennych. W bazie danych wyróżniono obiekty przestrzenne stanowiące reprezentację 100% zasobu rejestru zabytków archeologicznych.

Pracownicy NID w 2013 roku przeprowadzili weryfikację jakościową danych geoprzestrzennych zgromadzonych w bazie danych, będących elementem krajowej infrastruktury informacji przestrzennej. Kontroli poddano 74 738 obiektów przestrzennych, w tym 7399 zabytków rejestrowych archeologicznych (ZRA) i 67 339 zabytków rejestrowych nieruchomości (ZRN). Łącznie od początku trwania procesu kontroli sprawdzono (w trybie kontroli i rekontroli) 92 850 obiektów ZRA i ZRN.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono szkolenie pracowników firmy WGS84 (45 osób) w zakresie realizacji procedury digitalizacji rejestru zabytków, interpretacji zapisów decyzji i postępowania z dokumentacją analogową oraz szkolenie dla pracowników Oddziałów Terenowych NID (83 osoby) w zakresie realizacji procedury kontroli jakości opracowania. Pracownicy NID uczestniczyli w szkoleniach: „Programowanie aplikacji internetowych i raportów w Oracle Application Express”, „Zaawansowane programowanie w języku PL/SQL”, „Metodyka zarządzania projektami PRINCE2 Foundation” (zakończony pozytywnie zdaniem egzaminem certyfikującym APMG International), „Administracja bazą danych Oracle 11gXE”.

Opracowano kolejną wersję instrukcji operatorskiej regulującej procedurę digitalizacji rejestru zabytków nieruchomości i archeologicznych oraz narzędzie informatyczne służące wspomaganie kontroli merytorycznej realizowanej przez Oddziały Terenowe NID.

W 1. półroczu 2013 roku eksperci NID przygotowali materiały referencyjne pod kątem projektu digitalizacji, obejmujące dane centralnego zasobu geodezyjnego oraz dane ewidencji gruntów i budynków dla wszystkich miast Polski

na prawach powiatu, a także przeprowadzili konwersję tych opracowań do formatu Geomedia Warehouse.

W 2013 roku przedstawiciele dyrekcji NID uczestniczyli w pracach Rady Infrastruktury Informacji Przestrzennej, reprezentując członka Rady, Sekretarza Stanu w MKiDN – Piotra Żuchowskiego. Rada IIP jest ciałem doradczym Ministra Administracji i Cyfryzacji – koordynatora tworzenia, utrzymywania i rozwijania tej infrastruktury.

W grudniu 2013 roku rozpoczęto realizację umowy podpisanej przez NID z Wydziałem Architektury oraz Wydziałem Geodezji i Kartografii Politechniki Warszawskiej, która dotyczy opracowania koncepcji i realizacji „wizualizacji kartograficznej zabytków nieruchomości w portalach informacyjnych NID”, a także umowy pomiędzy NID a Instytutem Mikromechaniki i Fotoniki Wydziału Mechatroniki Politechniki Warszawskiej, dotyczącej dostawy i wdrożenia oprogramowania do udostępniania i przeglądania danych 3D w postaci chmur punktów za pomocą przeglądarek internetowych.

- **Centrum Kompetencji w ramach programu wieloletniego „KULTURA+”**

Centrum Kompetencji w zakresie digitalizacji zabytków i muzealiów zostało powołane w KOBiDZ – poprzedniku NID, w ramach wieloletniego programu rządowego „KULTURA+” decyzją ministra Bogdana Zdrojewskiego z dnia 15 października 2009 roku. Dotychczas NID realizował bezpośrednio zadania z obszaru zabytków, podczas gdy w zakresie digitalizacji muzealiów prowadzona była ścisła współpraca z Narodowym Instytutem Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ). Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 2012 roku ustaliła, że Centrum Kompetencji w NID zajmuje się digitalizacją zabytków. Za temat muzealiów od 2013 roku odpowiedzialne jest nowo powołane Centrum Kompetencji – NIMOZ.

W obszarze zabytków Instytut realizuje zadania poprzez budowę infrastruktury technicznej służącej do digitalizacji, przechowywania i udostępniania zasobów cyfrowych (serwery, macierze dyskowe, biblioteki taśmowe itp.), tworzenie i udostępnianie za pośrednictwem Internetu cyfrowych wizerunków (skanów 3D, filmów, zdjęć) najcenniejszych lub najbardziej zagrożonych zabytków oraz skanowanie decyzji o wpisie do rejestru zabytków.

W ramach zadania wykonano prace terenowe oraz opracowano inwentaryzację kościoła NMP i kaplicy św. Anny na Zamku w Malborku (skany, fotogrametria, opracowanie geodezyjne). Opracowano inwentaryzację kościoła pw. św. Michała Archanioła w Binarowej oraz kościoła w Tychówku (skanowanie laserowe, wykonanie fotogrametrii obiektu, pomiary geodezyjne, rzuty, przekroje, projekt 3D). Prowadzono prace nad opracowaniem wytycznych do skaningu i fotogrametrii.

W 2013 roku podjęto prace przygotowawcze do wykonania pomiarów skanowaniem laserowym reliktyw wieży na dziedzińcu zamku w Chęcinach (skanowanie

Pomiary geodezyjne na zamku w Malborku na potrzeby skaningu laserowego

Pomiary skanowaniem laserowym w kościele w Tychówku

laserowy, wykonanie pomiarów geodezyjnych, wykonanie rzutów i przekrojów dziedzińca oraz modelu 3D w celu dokumentacji struktury odkrytej podczas badań archeologicznych).

Pracownicy NID przedstawili referat na konferencji ANTIKON oraz opracowali materiały na wystawę zorganizowaną w trakcie tej konferencji.

Dodatkowo eksperci Instytutu opracowali ogólne ramy specyfikacji oraz wytyczne do aplikacji prezentującej i przetwarzającej chmury punktów w sieci www, a także przygotowali listę zagadnień oraz listę składu osobowego zespołu koordynującego opracowanie wytycznych dla inwentaryzacji obiektów zabytkowych.

- **Prowadzenie specjalistycznej biblioteki w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zarządzania dziedzictwem kulturowym**

Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadzi bibliotekę specjalistyczną w Warszawie oraz biblioteki w Oddziałach Terenowych na terenie całej Polski. Zadaniem bibliotek NID jest gromadzenie i udostępnianie publikacji specjalistycznych dotyczących zabytków w Polsce oraz ochrony, konserwacji i zarządzania dziedzictwem kulturowym.

W okresie sprawozdawczym biblioteka NID w Warszawie wpisała do inwentarzy łącznie 996 woluminów książek i czasopism. W sumie 331 woluminów zostało zakupionych, 210 przyjęto w formie darów, natomiast 455 przyjęto w ramach wymiany. Równocześnie ze zbiorów skorzystało 445 osób, wypożyczając w sumie 748 publikacji i korzystając na miejscu z 1942 publikacji. Ponadto w ramach współpracy z innymi instytucjami biblioteka NID w Warszawie przekazała 168 książek i czasopism.

Biblioteka NID w Warszawie opracowuje księgozbiór w komputerowym programie bibliotecznym Prolib M21. W 2013 roku stworzono w sumie 2242 opisy bibliograficzne, 4691 rekordów w kartotece haseł wzorcowych oraz oklejono kodami kreskowymi 2810 woluminów. Z katalogu on-line skorzystało łącznie 4313 osób. W ramach popularyzacji księgozbioru na stronie internetowej NID zamieszczono 11 wykazów nabytków.

Biblioteki Oddziałów Terenowych NID w 2013 roku wpisały do inwentarza łącznie 353 woluminy książek i czasopism, w tym 206 woluminów zakupionych, a 147 przyjętych w formie darów.

- **Realizacja programów szkoleniowych i informacyjnych na rzecz służb konserwatorskich i środowisk związanych z opieką nad zabytkami**

Celem zadania jest doskonalenie zawodowe w obszarze ochrony zabytków.

Narodowy Instytut Dziedzictwa zorganizował w dniach 18-19 kwietnia 2013 roku w Łowiczu doroczne obchody Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków połączone m.in. z ogłoszeniem wyników i wręczeniem nagród dla zwycięzców

w konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków „Zabytek Zadbane” oraz objazdem studialnym dla konserwatorów po okolicznych zabytkach. Instytut zorganizował we współpracy z władzami miasta Elbląga i miasta Fromborka III Spotkanie Opiekunów Pomników Historii (12-13 czerwca), które odbyło się pod hasłem „Dziedzictwo a rozwój. Konflikt czy synergia”.

Przedstawiciele NID gościli w Opolu na Konwencie Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków (6-7 czerwca) poświęconym problematyce degradacji zasobu kulturowego wsi i przestrzeni wiejskich. NID zorganizował w Łodzi robocze spotkanie kierownictwa Instytutu z wojewódzkimi konserwatorami zabytków (26 czerwca) poświęcone wzajemnej prezentacji realizowanych działań oraz ustaleniu ram i zakresu współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, szczególnie określonych w przyjętej deklaracji.

*Raduż –
zespół cerkiewny
pw. św. Paraskiewy.
Widok z dzwonnicy*

Dnia 10 października 2013 roku w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie odbyła się konferencja naukowa i wernisaż wystawy „Opuszczone – ratowane grekokatolickie zespoły cerkiewne południowo-wschodniej Polski”.

Celem wydarzenia zorganizowanego pod patronatem NID było zwiększenie świadomości dotyczącej sytuacji nieużytkowanych świątyń znajdujących się w południowo-wschodniej Polsce, a także możliwości ich ratowania. W trakcie konferencji zastępca dyrektora NID wygłosił referat pt. „Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat na Liście światowego dziedzictwa UNESCO”.

Narodowy Instytut Dziedzictwa aktywnie uczestniczył w obradach I Kongresu Turystyki Kulturowej w Kotlinie Jeleniogórskiej odbywającego się w dniach 18-19 października 2013 roku w Wojanowie i Łomnicy. Kongres zorganizowany był przez Fundację Doliny Pałaców i Ogrodów, Miasto Jelenia Góra oraz Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków pod hasłem „Dziedzictwo kulturowe motorem rozwoju regionu”. W wydarzeniu wziął udział zastępca dyrektora NID, który wygłosił referat pt. „Pomniki Historii – ranga i formy promocji”.

W kontekście realizacji programów informacyjnych NID prowadzi stałą działalność wydawniczą. W okresie sprawozdawczym przygotowano i wydrukowano kolejne numery „Ochrony Zabytków” – 3-4/2012 oraz 1-4/2013. Opublikowano dalsze tomy monografii Kazimierza Stronczyńskiego: „Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim (1844-1855). Gubernia Płocka” oraz „Widoki zabytków starożytności w Królestwie Polskim. Atlas Guberni Lubelskiej. Atlas Guberni Augustowskiej”. Kontynuowano prace nad ostatnim tomem monografii: „Kazimierza Stronczyńskiego opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim (1844-1855). Gubernia Lubelska. Gubernia Augustowska”.

Instytut prowadził także stałą współpracę z Fundacją Hereditas będącą współwydawcą czasopisma „Spotkania z Zabytkami”.

W 2013 roku przygotowano do druku raport „Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego w oczach Polaków”. Prezentuje on analizę wyników badań NID dotyczącą rozpoznania stanu świadomości i postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa, a w szerszym kontekście przedstawia oddziaływanie dziedzictwa na społeczeństwo i gospodarkę.

W omawianym okresie prowadzono działania związane z realizacją projektu „DoM – Dziedzictwo obok Mnie. Wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczności lokalnych”, który ma na celu wzmocnienie w gminach kompetencji dotyczących ochrony i zrównoważonego wykorzystania zasobów dziedzictwa. W ramach projektu przygotowano polsko-norweskie spotkanie eksperckie.

Pracownicy NID w 2013 roku przygotowali i wygłosili m.in.: wykłady dla studentów europeistyki na Politechnice Opolskiej pt. „Działania NID jako instytucji kultury działającej na rzecz ochrony dziedzictwa” oraz „Architektura Opola od gotyku do współczesności”; wykłady dla studentów Katedry Archeologii Uniwersytetu Szczecińskiego pt. „Zwalczanie przestępstw przeciwko dziedzictwu archeologicznemu w Polsce” oraz „Badania archeologiczne w świetle prawa ochrony zabytków”; referat „Społeczność informacyjna i jego udział w budowaniu bazy wiedzy o dziedzictwie narodowym Polski” wygłoszony na konferencji Polskiego Towarzystwa Informacji Przestrzennej „Geoinformacja

w Polsce”; ponadto zastępca dyrektora NID podczas konferencji w Mrągowie organizowanej przez Lasy Państwowe wygłosił referat „Dziedzictwo archeologiczne w lasach mazurskich”, a także uczestniczył w konferencji poświęconej problematyce muzealnictwa archeologicznego zorganizowanej przez Komitet Nauk Pra i Protohistorycznych PAN w Krakowie.

W 2013 roku z inicjatywy kierownika Zakładu Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu uaktualniono we współpracy z NID stosowany w praktyce od 1977 roku „Schemat dokumentacji konserwatorskiej”. Dokument ten ma służyć środowisku konserwatorskiemu; ma on również zostać udostępniony szerszemu odbiorcy na stronie internetowej NID.

W grudniu 2013 roku odbyła się konferencja dla pracowników terenowych NID podsumowująca projekt digitalizacji rejestru zabytków.

W obszarze wyznaczania i upowszechniania standardów ochrony i konserwacji zabytków

- **Wydawanie opinii i ekspertyz dotyczących działań przy zabytkach na rzecz organów administracji publicznej**

Narodowy Instytut Dziedzictwa aktywnie wspomaga administrację państwową w skutecznej ochronie zabytków. W 2013 roku Instytut przygotował w sumie 129 opinii dla Generalnego Konserwatora Zabytków dotyczących skreśleń z rejestru zabytków oraz 5 opinii w związku z prowadzonymi postępowaniami odwoławczymi, 191 opinii dla wojewódzkich konserwatorów zabytków oraz 66 opinii dla samorządowych konserwatorów zabytków i innych instytucji.

Na potrzeby opracowania wydawanych przez Instytut opinii na rzecz organów administracji publicznej, w tym Generalnego Konserwatora Zabytków oraz wojewódzkich i samorządowych konserwatorów zabytków, przeprowadzono w 2013 roku 400 lustracji terenowych. Kontrole te mają na celu ocenę stanu zachowania obiektów zabytkowych, jak również wpływu na stan ich zachowania prowadzonych inwestycji, będących przedmiotem zapytań ze strony ww. podmiotów. W okresie sprawozdawczym przygotowano 6 opinii na rzecz Generalnego Konserwatora Zabytków dotyczących odkrycia zabytku archeologicznego. Przygotowano także 3 opinie dla Departamentu Dziedzictwa Narodowego MKiDN oraz 1 opinię dla Departamentu Współpracy Zagranicznej MKiDN.

- **Tworzenie i upowszechnianie standardów dokumentacji, badania i konserwacji poszczególnych kategorii zabytków**

Celem zadania jest doskonalenie systemu ochrony zabytków. W okresie sprawozdawczym w ramach jego realizacji zakończono pierwszy etap prac do projektu rewaloryzacji parku w Trzebinach (zweryfikowanie materiałów, zakończenie prac związanych z opracowaniem wytycznych konserwatorskich), zakończono

opracowanie dotyczące oceny wartości kulturowej otoczenia zespołu pałacowo-parkowego Nieborów – Arkadia oraz zakończono prace związane z opracowaniem wytycznych konserwatorskich do projektu rewaloryzacji Parku Miejskiego w Tarnowskich Górach i rozpoczęto jej projekt koncepcyjny.

W 2013 roku prowadzono prace nad opracowaniem studium historycznego wraz z wytycznymi do projektu rewaloryzacji parku w Lubostroniu (pozyskanie kompletu materiałów kartograficznych, scalenie arkuszy map z mapą inwentaryzacyjną drzewostanu, prace terenowe, wstępne rozpoznanie historyczne obiektu).

W zespole ds. dziedzictwa techniki, inżynierii i przemysłu zakończono prace nad projektem zasad waloryzacji zabytków techniki. W zespole ds. oceny wartości kulturowych architektury współczesnej prowadzono prace nad wypracowaniem zasad ochrony architektury współczesnej oraz opracowano instrukcję uznawania za zabytek obiektów do tej pory niedostrzeganych. W ramach pracy zespołu ds. monitoringu zabytków opracowano standardy monitoringu dla pomników historii i miejsc światowego dziedzictwa UNESCO oraz przeprowadzono prace nad doskonaleniem systemu ochrony zabytków. Zespół ds. wpisów obszarowych opracował projekt karty weryfikacyjnej do wpisów obszarowych, a zespół ds. ochrony zabytków techniki instrukcję dla grupy zabytków wymagających odrębnej metodyki postępowania. Ponadto przeprowadzono zbiorczą

*Miękowo –
kościół ryglowy*

analizę dorobku merytorycznego ww. grup zadaniowych działających w NID w latach 2007-2013 celem określenia ich zadań w kontekście realizacji założeń projektu KPOiOZ.

Projekt „Kościoły ryglowe diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej” był realizowany od kwietnia do grudnia 2013 roku na podstawie porozumienia zawartego pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Kurią Biskupią Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej oraz Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie i dotyczył współpracy w zakresie ochrony, opieki i promocji ryglowej architektury sakralnej z terenu diecezji. Głównymi celami projektu były: szczegółowo udokumentowane terenowe rozpoznanie 97 kościołów ryglowych wpisanych do rejestru zabytków, przeprowadzone w czasie 7 trzydniowych warsztatów – w projekcie uczestniczyli pracownicy Oddziału Terenowego w Szczecinie (koordynator ze strony NID), w Poznaniu i w Gdańsku, promocja kościołów ryglowych, w tym dobrych przykładów konserwacji, również z wykorzystaniem finansowania zewnętrznego oraz opracowanie poradnika dla zarządzających. Wyniki projektu pracownicy NID zaprezentowali na XIV Polsko-Niemieckiej Konferencji ANTIKON 2013 „Architektura ryglowa – wspólne dziedzictwo”. W grudniu 2013 roku zredagowano i opracowano edytorsko materiały wewnętrzne pt. „Kościoły ryglowe diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Zarządzanie zabytkiem. Opieka nad obiektem zabytkowym”.

W dniach 19-21 września 2013 roku odbył się w Warszawie Pierwszy Kongres Archeologii Polskiej. W wydarzeniu tym uczestniczyło ponad 300 archeologów. Organizatorzy zorganizowali 14 sesji tematycznych, do których zgłoszono ponad 170 referatów. Z uwagi na rangę wydarzenia pracownicy NID przygotowali 10 wystąpień. Zastępca dyrektora NID uczestniczył w panelu pt. „Muzea w archeologii – archeologia w muzeach” z wystąpieniem dotyczącym m.in. składnic zabytków archeologicznych oraz przechowywania masowych zabytków archeologicznych.

W ramach porozumienia z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków NID realizował program „Ewidencja pól bitewnych województwa lubuskiego”. Prowadzono również badania w zespole pobenedyktyńskim w Sieciechowie (przygotowanie programu działań i współpracy, opracowywanie wyników).

- **Wyznaczanie standardów prowadzenia badań archeologicznych w oparciu o realizowane przez Instytut prace ratownicze przy zabytkach archeologicznych szczególnie zagrożonych**

W ramach kolejnego zadania statutowego, którego celem jest doskonalenie systemu ochrony dziedzictwa archeologicznego, NID realizował porozumienie o współpracy z Generalną Dyрекcją Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA).

W okresie sprawozdawczym przedstawiciele Instytutu uczestniczyli w 63 odbiorach terenowych prac archeologicznych wykonywanych w związku z budową dróg krajowych i autostrad oraz przygotowali 214 opinii na rzecz GDDKiA.

W 2013 roku opracowano obszerną opinię dla Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotyczącą największej w Polsce nowo powstającej kopalni węgla brunatnego w gminach Brody i Gubin. Pracownicy NID wraz z pracownikami GDDKiA wzięli również udział w badaniach powierzchniowych realizowanych w związku z planowaną budową drogi S7 (woj. mazowieckie).

W dniach 9-10 maja 2013 roku odbyła się organizowana przez NID wspólnie z GDDKiA oddział w Bydgoszczy konferencja „Archeologia Autostrady. Badania archeologiczne w pasie budowy Autostrady A1”, w trakcie której przedstawiciel NID wygłosił referat podsumowujący ostatnie 20 lat prac archeologicznych w pasie budowy dróg krajowych i autostrad. W dniu 29 maja 2013 roku w siedzibie GDDKiA w Warszawie z inicjatywy NID odbyło się spotkanie przedstawicieli dyrekcji GDDKiA oraz NID, na którym omawiano ważne zapisy w Specyfikacjach Istotnych Warunków Zamówienia (SIWZ) na badania archeologiczne zlecane przez GDDKiA. W opinii NID krótki czas realizacji zadania w połączeniu z coraz niższymi stawkami oferowanymi przez wykonawców stwarza niebezpieczeństwo, że w przyszłości nie uda się utrzymać dotychczasowej jakości wykonywanych badań archeologicznych. Wspólnie zadeklarowano chęć powołania zespołu, który będzie odpowiedzialny za stworzenie modelowego SIWZ.

- **Monitorowanie stanu obiektów uznanych za pomniki historii oraz kontrola prowadzonych na ich terenie prac budowlanych i konserwatorskich oraz badań w zakresie posiadanych upoważnień**

Celem zadania jest opracowanie metod skutecznej profilaktyki w ochronie najcenniejszych zabytków.

*Bohoniki i Kruszyniany
– meczety i mizary,
uznane za pomnik
historii w 2012 roku*

Narodowy Instytut Dziedzictwa w 2013 roku przeprowadził łącznie 51 wizytacji, których celem był monitoring stanu zachowania i procesów konserwatorskich w obiektach uznanych za pomniki historii. Monitoring przeprowadzono m.in. w Bohonikach i Kruszyńnianach – meczetach i mizarach, w zespole kościoła farnego pw. św. św. Jakuba Starszego i Agnieszki w Nysie, w zespole staromiejskim Paczkowa ze średniowiecznym systemem fortyfikacji, w poaugustiańskim zespole klasztorным w Żaganii, na Górze Świętej Anny, w zespole klasztorным w Leżajsku oraz na terenie miast Poznań i Wrocławia.

Instytut zorganizował we współpracy z władzami miasta Elbląga i miasta Fromborka w dniach 12-13 czerwca 2013 roku III Spotkanie Opiekunów Pomników Historii pod hasłem „Dziedzictwo a rozwój. Konflikt czy synergia”, połączone ze zwiedzaniem Elbląga i Fromborka. Forum ma na celu rozwijanie współpracy opiekunów pomników historii oraz wymianę doświadczeń i wypracowywanie dobrych wzorców w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

Na polecenie Generalnego Konserwatora Zabytków opracowano listę najcenniejszych obiektów – miejsc światowego dziedzictwa, pomników historii i potencjalnych kandydatów do tego miana, nakreślono zakres niezbędnych prac, jakie powinny być przy nich przeprowadzone oraz podano szacunkowe ich koszty, z wykorzystaniem specjalnego wsparcia ze środków europejskich.

- **Koordinowanie realizacji procedury występowania z wnioskiem do ministra o uznanie przez Prezydenta RP zabytku nieruchomego za pomnik historii**

Narodowy Instytut Dziedzictwa koordynuje realizację procedury występowania z wnioskiem do ministra o uznanie przez Prezydenta RP zabytku nieruchomego za pomnik historii. W 2013 roku przeprowadzono 34 lustracje terenowe obiektów potencjalnie kandydujących do tytułu pomnika historii, opracowano na potrzeby Rady Ochrony Zabytków 5 opinii dotyczących obiektów kandydujących (zespół klasztoru i dawnej wsi cysterskiej w Jemielnicy, opactwo cysterek w Trzebnicy, dawny klasztor cystersów w Kołbaczu, zespół zabytkowych cmentarzy Powązkowskich w Warszawie, zespół pocystersko-katedralny w Pelplinie) oraz 4 projekty rozporządzeń dla kancelarii Prezydenta RP. Opracowano 3 projekty wniosków o uznanie nowych pomników historii (barokowy kościół pw. św. Michała Archanioła w Szalowej, miasto historyczne i klasztor ss. klarysek w Starym Sączu, zespół klasztoru cystersów w Wąchocku) oraz 1 wniosek dotyczący zespołu pałacowo-parkowego w Pawłowicach.

- **Realizacja części zadań resortu kultury wynikających z przystąpienia Polski do Konwencji światowego dziedzictwa UNESCO z 1972 roku**

Celem zadania jest wspomaganie ochrony polskich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Konwencja światowego dziedzictwa UNESCO z 1972 roku nakłada na Państwa-Strony obowiązek składania sprawozdań z realizacji Konwencji. W 2012

roku w Instytucie podjęto prace w ramach przygotowań do sporządzenia II sprawozdania okresowego, którego NID jest koordynatorem oraz pełni funkcję oficjalnego punktu kontaktowego. Zadanie to składa się z dwóch części: pierwszej – dotyczącej polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz drugiej – dotyczącej stanu zachowania poszczególnych dóbr wpisanych na Listę światowego dziedzictwa. Termin złożenia sprawozdania do Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO został wyznaczony na 31 lipca 2014 roku.

W ramach realizacji zadania w dniach 9-11 kwietnia 2013 roku w Świdnicy odbyły się III warsztaty dotyczące przygotowania sprawozdania okresowego. W ich trakcie pracownicy NID przedstawili harmonogram działań oraz podsumowali stan dotychczasowych prac. Przedstawiono także wprowadzenie do części 1.0, 2.0, 5.0 i 6.0 sekcji II sprawozdania okresowego oraz przeprowadzono weryfikację rezultatów analizy części 3.0 sprawozdania okresowego. Kontynuowano prace nad raportem okresowym dotyczącym dwóch miejsc światowego dziedzictwa UNESCO: Drewnianych kościołów południowej Małopolski oraz Parku Mużakowskiego. Kolejne, 4. spotkanie poświęcone sprawozdaniu okresowemu odbyło się w dniach 10-11 sierpnia 2013 roku w Hali Stulecia we Wrocławiu. W trakcie warsztatów szkoleniowych omówione zostały aktualne wyniki pracy nad częścią 4.0 sekcji II sprawozdania okresowego, która dotyczy ochrony, zarządzania i monitoringu miejsc światowego

*Kościół Pokoju
w Jaworze i Świdnicy –
miejsce światowego
dziedzictwa UNESCO*

dziedzictwa oraz sekcją I sprawozdania dotyczącą realizacji przez państwo polskie postanowień Konwencji. Odbyły się warsztaty poświęcone obsłudze bazy danych, która jest ujednoliconą dla całego świata formą kwestionariusza elektronicznego umieszczonego na stronie internetowej Centrum Światowego Dziedzictwa. Istotnym wydarzeniem było uczestnictwo przedstawiciela NID w warsztatach dla Krajowych Punktów Kontaktowych dotyczących II cyklu sprawozdawczości okresowej, które odbyły się w dniach 29-30 października 2013 roku w Baku (Azerbejdżan). W dniach 27-29 listopada 2013 roku w Białowieskim Parku Narodowym miało miejsce 5. spotkanie dotyczące II cyklu sprawozdawczości okresowej, na którym omawiano aktualne sprawy związane z raportem.

W okresie sprawozdawczym odbyło się XV posiedzenie Komitetu ds. Światowego Dziedzictwa Kulturowego w Polsce. Podczas narady m.in. poruszono zagadnienia związane z II cyklem sprawozdania okresowego oraz zaprezentowano propozycje nowych kandydatur na Listę informacyjną. Przychylność Komitetu uzyskały wszystkie kandydatury: młyn papierniczy w Dusznikach Zdroju (wpis transgraniczny z Czechami), rezerwat archeologiczny w Krzemionkach Opatowskich, meczety w Kruszynianach i Bohonikach (wpis transgraniczny z Litwą i Białorusią).

W 2013 roku prowadzony był bieżący monitoring miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa, w związku z czym pracownicy NID przeprowadzili lustracje terenowe (m.in. Parku Mużakowskiego, Auschwitz Birkenau, niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady (1940-1945), Historycznego centrum Warszawy, Zamku krzyżackiego w Malborku, Puszczy Białowieskiej i Hali Stulecia we Wrocławiu). Przeprowadzono lustrację terenową Kanału Augustowskiego, która stanowiła część opracowania eksperckiej analizy dotyczącej szans wpisu Kanału na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. W okresie sprawozdawczym wykonano 1. i 2. część tej analizy pt. „Ekspercka analiza dotycząca potencjalnych szans nowej nominacji Kanału Augustowskiego na Listę światowego dziedzictwa UNESCO”.

Pracownicy i dyrekcja NID uczestniczyli w wizji lokalnej oraz spotkaniu z dyrektorem Muzeum Archeologicznego i Rezerwatu „Krzemionki”. Celem spotkania była ocena możliwości włączenia Krzemionek Opatowskich na Listę informacyjną. W tym samym czasie eksperci Instytutu uczestniczyli w misji oceniającej wnioski denominacyjne Puszczy Białowieskiej.

W dniach 16-27 czerwca 2013 roku przedstawiciele NID wzięli udział w 37. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO w Kambodży. Pracownicy NID uczestniczyli w pracach grup roboczych i spotkaniach tematycznych oraz w dwóch spotkaniach dotyczących II cyklu raportu okresowego. Podczas sesji Komitetu podjęto decyzję o wpisie Drewnianych cerkwi w polskim i ukraińskim regionie Karpat na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, a także o rozszerzeniu wpisu Kopalni Soli w Wieliczce o Kopalnię w Bochni i Zamek Żupny w Wieliczce, pod wspólną nazwą Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni. Wpis drewnianych cerkwi na Listę UNESCO jest efektem wieloletnich działań Instytutu wraz z przedstawicielami strony ukraińskiej: Państwowym

Historyczno-Architektonicznym Rezerwatem w Żółkwi oraz Naukowo-Badawczym Instytutem Badania Zabytków w Kijowie.

Dnia 18 lipca 2013 roku odbyła się wizyta studyjna Ambasadorów – Stałych Przedstawicieli Państw Afrykańskich przy UNESCO, którzy przyjechali do Polski na zaproszenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Podczas spotkania eksperci NID przedstawili m.in. prezentację „Rola NID we wdrażaniu konwencji UNESCO w Polsce” oraz przybliżyli polską strategię identyfikacji i inwentaryzacji niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Pracownicy NID spotkali się również z międzynarodową grupą młodych osób zajmujących się renowacją zabytków w Turcji, którym zaprezentowano polski system ochrony zabytków i przedstawiono polskie miejsca na Liście światowego dziedzictwa.

W ramach wspomagania ochrony polskich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO sporządzono dla Auschwitz Birkenau opracowanie pt. „Strategia konserwatorska dla miejsca światowego dziedzictwa. Część III. Krajobraz”. Opracowanie to zostało poddane konsultacjom zewnętrznym, m.in. z Małopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau. W ramach zadania przedstawiciele NID przeprowadzili również badania terenowe oraz inwentaryzację strefy ochronnej miejsca światowego dziedzictwa Auschwitz Birkenau, niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady (1940-1945).

Dnia 26 marca 2013 roku przedstawiciele NID wzięli udział w spotkaniu organizowanym przez marszałka województwa małopolskiego w Krakowie. Spotkanie dotyczyło projektu budowy drogi ekspresowej S1 oraz południowej obwodnicy Oświęcimia w sąsiedztwie miejsca światowego dziedzictwa UNESCO, a uczestniczyli w nim marszałek województwa małopolskiego, wojewoda małopolski, przedstawiciele wszystkich instytucji i podmiotów zaangażowanych w sprawę, a także przedstawiciele społeczności i władz lokalnych. Podczas spotkania zastępca dyrektora NID przedstawił uwarunkowania inwestycji wynikające z jej planowanego przebiegu w bezpośrednim sąsiedztwie miejsca światowego dziedzictwa.

W dniach 20-23 października 2013 roku na terenie Auschwitz Birkenau odbyło się zorganizowane przez NID międzynarodowe spotkanie ekspertów ICOMOS oraz Centrum Światowego Dziedzictwa, z udziałem m.in. przedstawicieli MKiDN, w tym Generalnego Konserwatora Zabytków, przedstawicieli GDDKiA, Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau i władz lokalnych. Głównym tematem spotkania była sprawa budowy drogi ekspresowej S1 oraz południowej obwodnicy Oświęcimia w sąsiedztwie miejsca światowego dziedzictwa UNESCO. Przy tej okazji przedstawiciele NID przygotowali 4 prezentacje merytoryczne, a także „strategię konserwatorską” dla miejsca światowego dziedzictwa Auschwitz Birkenau.

W dniach 18-22 listopada 2013 roku przedstawiciele Instytutu uczestniczyli w Zgromadzeniu Ogólnym Państw-Stron Konwencji w ramach Konferencji Generalnej UNESCO, która odbyła się w Paryżu. W trakcie tego spotkania (19 listopada 2013) zapadła decyzja o członkostwie Polski w Komitecie Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Eksperci NID uczestniczyli w międzynarodowej polsko-ukraińskiej konferencji naukowej „Ochrona i opieka nad zabytkami w działaniach samorządów terytorialnych” (17 października 2013) oraz konferencji „The Mining Cultural Landscape of Krušnohoří / Erzgebirge for its possible Nomination to the UNESCO World Heritage List” w Pradze (11-12 listopada 2013).

W okresie sprawozdawczym w ramach wspomagania ochrony polskich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO kontynuowano prace nad raportem okresowym dotyczącym Drewnianych kościołów południowej Małopolski (udział w warsztatach roboczych, uzupełnianie danych dotyczących 3. i 4. części raportu, kontakty z zarządcami miejsc), a także nad raportem okresowym dotyczącym Parku Mużakowskiego. Dodatkowo opracowano projekt rekonstrukcji Domku Angielskiego i Domku Dozorcy w Parku Mużakowskim. Przeprowadzone zostały również działania związane z przygotowaniem niezbędnego opracowania merytorycznego dla Kalwarii Zebrzydowskiej (zapoznanie się z materiałami dotyczącymi obiektu, kwerenda biblioteczna i archiwalna w NID, przygotowanie planu z granicami miejsca światowego dziedzictwa i strefy ochronnej na potrzeby World Heritage Centre). Instytut był też współorganizatorem polsko-ukraińskiego seminarium „Zarządzanie miejscami światowego dziedzictwa UNESCO”, na które pracownicy NID przygotowali prezentację.

Eksperci NID odegrali istotną rolę w przygotowaniu materiałów oraz streszczeniu dokumentacji projektowej dotyczącej spornej inwestycji w bezpośrednim sąsiedztwie Starego Miasta w Warszawie (ul. Miodowa/Senatorska/Podwale) dla Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także dla Polskiego Komitetu ds. UNESCO. W dniach 20-21 grudnia 2013 roku w Warszawie przebywał ekspert ICOMOS, który wziął udział w zorganizowanej przez NID misji doradczej dotyczącej wspomnianej inwestycji, zlokalizowanej w sąsiedztwie Historycznego centrum Warszawy, miejsca światowego dziedzictwa UNESCO. Spotkał się on m.in. z przedstawicielami

*Wizyta w Warszawie
Ambasadorów – Stałych
Przedstawicieli Państw
Afrykańskich przy
UNESCO*

Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Podczas spotkania zapoznał się z systemem ochrony zabytków w Polsce, z historią przedmiotowej działki przy ulicach Miodowej, Senatorskiej i Podwale, historią procesu zatwierdzania inwestycji oraz sposobem zarządzania miejscem światowego dziedzictwa UNESCO. Inwestor przedstawił szczegóły dotyczące projektu inwestycji. Efektem misji doradczej będzie przygotowany przez eksperta ICOMOS w 1. kwartale 2014 roku raport.

- **Ewaluacja i doskonalenie systemu ochrony i ewidencji dziedzictwa materialnego i niematerialnego**

Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje znaczną część zapisów międzynarodowych konwencji dotyczących dziedzictwa, ratyfikowanych przez Polskę. Jedną z nich jest przyjęta przez Polskę w połowie 2011 roku Konwencja UNESCO z 2003 roku o ochronie dziedzictwa niematerialnego, a zadanie wdrożenia jej zapisów Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego powierzył NID.

W ramach zadania pracownicy NID aktywnie angażują się w organizację i udział w różnego rodzaju konferencjach lub wydarzeniach, na których mogą zaprezentować prace nad doskonaleniem systemu ochrony i ewidencji dziedzictwa materialnego i niematerialnego.

W styczniu 2013 roku została zorganizowana konferencja prasowa w Olsztynie pt. „Dziedzictwo niematerialne – promocja naszej tożsamości”, na której Generalny Konserwator Zabytków uroczystie otworzył Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Eksperti NID podjęli działania na rzecz jej tworzenia, a także opracowali procedury związane z przetwarzaniem na nią wniosków. Równolegle zapoczątkowali szeroko zakrojoną promocję Krajowej listy wśród potencjalnych wnioskodawców – udział w programach radiowych, publikacje w prasie, spotkania ze studentami poświęcone dziedzictwu niematerialnemu, administrowanie stroną <http://niematerialne.nid.pl>, udzielanie wskazówek dotyczących wypełniania wniosku osobom zainteresowanym jego złożeniem oraz utrzymywanie kontaktów z osobami, które ten wniosek już złożyły. Pracownicy Instytutu przygotowali materiały na temat dziedzictwa niematerialnego do projektu Centrum Edukacji Obywatelskiej – „Filmowe pogawarki”.

W dniu 31 maja 2013 roku zastępca dyrektora NID uczestniczył w konferencji „Marka Folklor Łowicki” w Muzeum w Łowiczu, na której wygłosił wykład dotyczący niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO. Reprezentant NID uczestniczył i wygłosił referat na międzynarodowej konferencji 2. Forum Dziedzictwa Europy Środkowej „Granice dziedzictwa” (Kraków, 11-14 czerwca). W dniach 15-18 sierpnia 2013 roku pracownik NID uczestniczył w Jarmarku Jagiellońskim w Lublinie, podczas którego omówił rolę depozytariuszy w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz udzielał informacji na temat Konwencji UNESCO z 2003 roku i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego w Polsce.

W okresie sprawozdawczym Narodowy Instytut Dziedzictwa przy współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Warmińsko-Mazurskiego zorganizował międzynarodową konferencję pt. „Dobre praktyki w realizacji zadań związanych z Konwencją UNESCO w sprawie ochrony dziedzictwa niematerialnego z 2003 roku”. Konferencja odbyła się w dniach 28-29 sierpnia 2013 roku w Muzeum Budownictwa Ludowego – Park Etnograficzny w Olsztynku pod honorowym patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego. Celem konferencji było przedstawienie najważniejszych zagadnień związanych z realizacją postanowień Konwencji UNESCO z 2003 roku, zwłaszcza na poziomie regionalnym, w świetle sformułowanego przez NID Krajowego programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Zaprezentowane zostały systemy ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego funkcjonujące w innych krajach Unii Europejskiej (Belgia, Węgry, Litwa, Wielka Brytania) oraz opracowane przez NID wskazówki dla regionalnych konsultantów ds. ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Podczas konferencji wystąpili z referatami zastępca dyrektora NID i 2 pracowników NID zajmujących się dziedzictwem niematerialnym. Dodatkowo prowadzone były prace związane z wydaniem tomu pokonferencyjnego.

Dnia 11 października 2013 roku zastępca dyrektora NID wziął udział w spotkaniu z przedstawicielami urzędów marszałkowskich z całej Polski, które odbyło się w Krakowie. Podczas spotkania zostały zaprezentowane i omówione możliwości oraz zakres współpracy NID z władzami samorządowymi szczebla wojewódzkiego w dziedzinie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jak również wdrażania działań wynikających z ratyfikowanej przez Polskę Konwencji UNESCO z 2003 roku.

W dniach 23-25 października 2013 roku odbył się w Warszawie I Kongres Antropologiczny, na którym pracownicy NID zaprezentowali system ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego w Polsce.

W dniach 2-7 grudnia 2013 roku w Baku w Azerbejdżanie odbyła się 8. sesja Międzyrządowego Komitetu ds. Dziedzictwa Niematerialnego, w której aktywnie uczestniczyli specjaliści z NID.

Dnia 7 grudnia 2013 roku odbył się Międzynarodowy Festiwal Muzyki Ludowej „Mikołajki Folkowe 2013”. W ramach festiwalu pracownik NID aktywnie uczestniczył w panelu dyskusyjnym na temat „Po co nam Konwencja? Folk a Konwencja UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego”.

W roku sprawozdawczym eksperci NID zakończyli prace nad opracowaniem roboczego wniosku do Rejestru Najlepszych Praktyk, a także opracowali wstępną wersję wskazówek dla wojewódzkich jednostek samorządu terytorialnego odnoszących się do dziedzictwa niematerialnego – dokument strategiczny dotyczący wdrażania Konwencji UNESCO z 2003 roku. Pod koniec roku rozpoczęto prace przygotowawcze do opracowania polskiej wersji tzw. Information Kit, poświęconego tematyce niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Biuro Informacji NID rozpoczęło propagowanie w mediach tematów związanych z dziedzictwem niematerialnym. Dzięki współpracy z mediami pracownicy zespołu ds. ochrony tradycji NID mieli możliwość promowania treści związanych z Konwencją UNESCO z 2003 roku.

W obszarze kształtowania świadomości społecznej w zakresie wartości i zachowania dziedzictwa kulturowego

- **Realizacja programów i kampanii społecznych w zakresie edukacji na rzecz dziedzictwa**

Narodowy Instytut Dziedzictwa, realizując swoją misję, prowadzi wiele projektów związanych z informowaniem opinii społecznej o wartości dziedzictwa, których celem jest m.in. wzmocnienie społecznej odpowiedzialności za stan zabytków.

Przez cały 2013 rok codziennie Biuro Informacji przygotowywało przegląd prasy dla pracowników NID. Ogólnopolski monitoring mediów dostarcza niezbędnych informacji z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, dziedzictwa kulturowego oraz wszystkich spraw i problemów dotyczących kultury i sztuki. Dzięki temu pracownicy NID są na bieżąco informowani o wszelkich wydarzeniach związanych z ich zawodowymi obowiązkami i zainteresowaniami.

Na początku 2013 roku rozstrzygnięto konkurs EDD 2012 „Pokaż język!”, na który wpłynęło 38 prac. Decyzją jury nagrodzono 16 filmów.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono szeroką kampanię promującą Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków (MDOZ), który odbył się w dniach 18-19 kwietnia 2013 roku w Łowiczu. Przygotowane zostały 2 komunikaty prasowe promujące wydarzenie oraz 1 podsumowujący, które zostały rozesłane do mediów ogólnopolskich oraz regionalnych. Informacje o MDOZ były publikowane również na stronie internetowej Instytutu (www.nid.pl) oraz na profilu NID na Facebooku. W wyniku tych działań media opublikowały 56 artykułów poświęconych Międzynarodowemu Dniu Ochrony Zabytków, a na stronie internetowej NID odnotowano 2408 wejść. Ponadto został przygotowany tekst do „Spotkań z Zabytkami” podsumowujący MDOZ 2013. Podczas obchodów MDOZ w Łowiczu został rozstrzygnięty konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków „Zabytek Zadbany”. W ramach promocji konkursu do mediów regionalnych zostały rozesłane komunikaty (16 województw) zawierające informacje o tegorocznych nominowanych. Podobna akcja skierowana do poszczególnych regionów została przeprowadzona już po ogłoszeniu wyników konkursu.

W dniach 28-29 maja 2013 roku zorganizowano w Warszawie ogólnopolskie szkolenie regionalnych koordynatorów Europejskich Dni Dziedzictwa, podczas którego omówiono m.in. problematykę promocji oraz budowania marki EDD, a rzecznik prasowy Instytutu przedstawił zasady współpracy z mediami.

W dniach 12-13 czerwca 2013 roku w Elblągu i Fromborku odbyło się III Spotkanie Opiekunów Pomników Historii, o którym na bieżąco informowały media (łącznie 9 publikacji). Informacje o wydarzeniu znaleźć można było także na stronie internetowej NID (liczba wejść wyniosła 2473). Na miejscu pracownicy NID udzielali wywiadów mediom regionalnym.

Instytut szeroko informował opinię publiczną o wpisie 16 Drewnianych cerkwi w polskim i ukraińskim regionie Karpat na Listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz o rozszerzeniu wpisu Kopalni Soli w Wieliczce o Kopalnię Soli w Bochni i wielicki Zamek Żupny pod wspólną nazwą Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni. Przy tej okazji przygotowano komunikat prasowy z informacją o wpisie poszczególnych obiektów, który został rozesłany do ogólnopolskich mediów. Dodatkowo dla dziennikarzy został opracowany pakiet

informacyjny zawierający zdjęcia wszystkich obiektów wpisanych na Listę oraz ich opis. Wiadomość o wpisie drewnianych cerkwi na Listę UNESCO oraz o rozszerzeniu wpisu Kopalni Soli w Wieliczce pojawiła się również na stronie internetowej NID i na profilu Instytutu na Facebooku. Dzięki tak przeprowadzonej kampanii informacyjnej w mediach ogólnopolskich pojawiły się 72 publikacje dotyczące tego tematu, a na stronie NID odnotowano 2578 wejść.

Dnia 16 września 2013 roku Narodowy Instytut Dziedzictwa podpisał umowę z Kancelarią Prezydenta RP w sprawie używania zasobów portalu e-zabytek, administrowanego przez NID, obejmujących informacje o wszystkich pomnikach historii (w tym zasobów multimedialnych w postaci zdjęć, filmów, modeli 3D oraz lokalizacji obiektu publikowanej za pomocą geoportalu NID).

Dnia 24 września 2013 roku w Muzeum Architektury we Wrocławiu otwarta została wystawa „Pier Luigi Nervi. Sztuka i nauka budowania”, której NID był współorganizatorem.

We wrześniu 2013 roku zorganizowana została kolejna, 21. edycja Europejskich Dni Dziedzictwa (EDD) w Polsce, która odbyła się pod hasłem „Nie od

*Bazylika Katedralna
w Łowiczu*

*Wręczenie nagród
w konkursie
„Zabytek Zadbane”
podczas obchodów
Międzynarodowego
Dnia Ochrony Zabytków*

razu Polskę zbudowano”. Temat EDD odwoływał się do procesu kształtowania tożsamości narodowej, a także do zagadnienia, jak istotną wartością jest państwowość. Wybór tematu w dużej mierze wynikał również z faktu, że edycja EDD zbiegła się ze 150. rocznicą wybuchu Powstania Styczniowego. Miał on zwracać szczególną uwagę uczestników wydarzenia na rolę powstań narodowowyzwoleńczych. 5 września w Arkadach Kubickiego Zamku Królewskiego w Warszawie została zorganizowana konferencja prasowa z udziałem dyrektora NID, na której przedstawiono program oraz założenia 21. edycji EDD. Biuro Informacji przygotowało 17 komunikatów prasowych, które zostały rozesłane do mediów ogólnopolskich oraz regionalnych. Łącznie w okresie od 1 sierpnia do 16 września 2013 roku w mediach pojawiło się 290 publikacji dotyczących EDD, zaś pracownicy Instytutu współpracujący przy EDD udzielili 23 wywiadów w radiu i telewizji. Dodatkowo informacje promujące Europejskie Dni Dziedzictwa były regularnie zamieszczane na profilu NID na Facebooku.

Zakończono prace nad uruchomieniem nowej strony Europejskich Dni Dziedzictwa pod adresem <http://edd.nid.pl/>, która została udostępniona w sierpniu i w trakcie trwania EDD była na bieżąco aktualizowana. W ramach prac nad przygotowaniem Europejskich Dni Dziedzictwa 2013 zawarto umowy z partnerami oraz patronami medialnymi (m.in. Polskie Radio, Focus Historia, Polska Agencja Prasowa, Wirtualna Polska), a także przygotowano ulotki, plakaty oraz spot radiowy i telewizyjny promujące wydarzenie. Reprezentant NID uczestniczył w spotkaniu koordynatorów narodowych EDD zorganizowanym przez Radę Europy i Komisję Europejską.

W ramach EDD przygotowano konkurs dla młodzieży „EDD – Nakręcona historia”. W celu promocji konkursu został wydany plakat oraz opracowany komunikat prasowy, który trafił nie tylko do mediów ogólnopolskich, ale również regionalnych.

Dnia 15 listopada 2013 roku w Katowicach odbyło się oficjalne podsumowanie 21. edycji Europejskich Dni Dziedzictwa. Wybór miejsca był nieprzypadkowy, bo to właśnie w województwie śląskim w ciągu dwóch wrześniowych weekendów odbyło się najwięcej wydarzeń, w których wzięła udział rekordowa liczba

*Konferencja prasowa
poprzedzająca obchody
21. edycji EDD w Polsce*

*Śląski Urząd Wojewódzki
w Katowicach – spotkanie
podsumowujące EDD
2013*

uczestników – około 100 000 osób. Dodatkowo w ramach promocji województwo śląskie wydało z okazji EDD przewodnik po najważniejszych zabytkach regionu.

W 21. edycję Europejskich Dni Dziedzictwa zaangażowało się łącznie 340 miejscowości z całej Polski, odbyło się ponad 1400 imprez na terenie całego kraju, w których uczestniczyło 281 180 osób, a strona internetowa wydarzenia <http://edd.nid.pl> miała prawie 92 000 odsłon. W porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego ustalony został temat EDD na 2014 rok – „Dziedzictwo – źródło tożsamości”.

Dnia 19 listopada 2013 roku Polska została członkiem Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO. Decyzja ta zapadła na Zgromadzeniu Ogólnym w Paryżu. W akcję promocyjną na rzecz polskiej kandydatury zaangażowane było m.in. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. W ramach szeroko zakrojonej kampanii informacyjnej NID przygotował komunikat prasowy informujący media ogólnopolskie o tym wydarzeniu. Instytut przygotował także wystawę promującą kandydaturę Polski na członkostwo w Komitecie. Wystawa zatytułowana „Poland for World Heritage” została zaprezentowana m.in. w siedzibie UNESCO w Paryżu, a także w holu głównym Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Wystawie towarzyszył przygotowany przez NID katalog o tym samym tytule prezentujący wkład polskich specjalistów w ochronę i konserwację miejsc światowego dziedzictwa w Afryce, Azji i Ameryce Łacińskiej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa był głównym organizatorem uroczystości wręczenia dyplomów poświadczających gospodarzom wpis nowych miejsc na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, która odbyła się 2 grudnia 2013 roku w Sali Senatorskiej na Zamku Królewskim na Wawelu. Przy tej okazji odbyła się kampania informacyjna skierowana do mediów i społeczeństwa. Przygotowany został komunikat prasowy do mediów z regionu Małopolski informujący o wydarzeniu oraz komunikat prasowy podsumowujący wydarzenie wraz z informacją o przyznaniu brązowego medalu Zasłużony Kulturze Gloria Artis zastępcy dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa Mariuszowi Czubie oraz Romanowi Marcinkowi, ekspertowi z krakowskiego oddziału NID. Specjalnie dla dziennikarzy uczestniczących w uroczystej gali został przygotowany pakiet niezbędnych informacji (wraz z fotografiami) o nowych obiektach wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Dnia 27 czerwca 2013 roku podczas konferencji „Kultura otwarta na edukację”, zorganizowanej w Warszawie przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, zastępca dyrektora NID przedstawił w swoim wystąpieniu działania edukacyjne Instytutu.

W okresie sprawozdawczym dyrekcja i pracownicy Instytutu uczestniczyli w wielu innych wydarzeniach i konferencjach, m.in. w konferencji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego podsumowującej półmetek realizacji Programu Wieloletniego Kultura+, priorytet „Digitalizacja” (10 listopada 2013), w konferencji naukowej „Opuszczone – ratowane greckokatolickie zespoły cerkiewne południowo-wschodniej Polski”, dotyczącej sytuacji nieużytkowanych

świętyń w południowo-wschodniej Polsce, a także możliwości ich ratowania (10 listopada 2013), w konferencji zorganizowanej przez Prezydenta m.st. Warszawy dotyczącej spornej inwestycji przy Starym Mieście (15 listopada 2013), w konferencji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego podsumowującej wdrażanie XI Priorytetu „Kultura i Dziedzictwo Kulturowe” Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko 2007-2013” (21 listopada 2013), a także w seminarium naukowym Forum Idei Miast Turystycznych, dotyczącym najnowszych koncepcji rozwoju miast turystycznych i uzdrowiskowych (17 grudnia 2013).

Narodowy Instytut Dziedzictwa rozpoczął realizację projektu norweskiego „DoM – Dziedzictwo obok Mnie”. W dniach 18 i 19 grudnia 2013 roku w siedzibie Instytutu odbyło się spotkanie inauguracyjne projektu, w którym uczestniczyli pracownicy NID oraz norwescy eksperci. Rozpoczęto także prace nad koncepcją i specyfikacją strony internetowej dla projektu, której celem jest dostarczanie informacji na temat projektu oraz informacji o zarządzaniu dziedzictwem w Polsce i Norwegii.

W okresie sprawozdawczym Narodowy Instytut Dziedzictwa opracował i wydał publikację adresowaną do dzieci i młodzieży, traktującą o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym, zatytułowaną „Kronika zabytkomaniaka”.

Działania NID skierowane są w dużej mierze do użytkowników Internetu. Pierwszą platformą kontaktu pomiędzy zainteresowanymi szeroko pojętą tematyką dziedzictwa kulturowego a Instytutem jest strona znajdująca się pod adresem www.nid.pl albo www.zabytek.pl. W 2013 roku zarejestrowano na niej 284 730 odwiedzin. Nowa strona internetowa Instytutu, nad którą prowadzono prace w okresie sprawozdawczym, wystartowała 1 lipca 2013 roku.

Spośród innych stron, którymi administruje NID należy wymienić portale tematyczne poświęcone: EDD – <http://edd.nid.pl/> (strona uruchomiona w sierpniu), dziedzictwu niematerialnemu – <http://niematerialne.nid.pl>, wolontariatowi na rzecz dziedzictwa, który skupia organizacje pozarządowe i osoby pragnące włączyć się w aktywną ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego – <http://www.zabytek.pl/wolontariat>, miejscu światowego dziedzictwa Park Mużakowski – <http://www.park-muzakowski.pl/>. Z kolei platforma znajdująca się pod adresem <http://e-zabytek.nid.pl> umożliwia dostęp do opisów, cyfrowych wizerunków (zdjęć, filmów i modeli 3D) wybranych zabytków oraz informacji o ich lokalizacji. Komplementarny wobec strony jest serwis mapowy <http://geoportal.nid.pl/SDIPortal>, który umożliwia analizowanie danych przestrzennych zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru.

Dostrzegając potencjał mediów społecznościowych, pracownicy Biura Informacji Instytutu animują profile NID na portalach społecznościowych Facebook oraz YouTube. Na profilu www.facebook.com/zabytek zarejestrowało się do tej pory 3975 fanów, natomiast kanał www.youtube.com/TVNID odnotował 9946 wyświetleń filmów. W okresie sprawozdawczym odnotowano 28 subskrybentów kanału www.youtube.com/TVNID.

Instytut aktywnie włącza się we współpracę z instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami realizującymi programy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, jak również obejmuje patronatem różnego typu wydarzenia i akcje propagujące oraz pobudzające wrażliwość na ochronę zabytków. W okresie sprawozdawczym NID sprawował patronat nad 19 wydarzeniami, m.in. XXI Ogólnopolskim Zjazdem Historyków Studentów (22-26 kwietnia 2013), konferencją „Badania archeologiczne w pasie budowy Autostrady A1 w granicach województwa kujawsko-pomorskiego” (9-10 maja 2013), III Edycją Wielkiego Testu z Historii Śląska „Powstanie Styczniowe na terenie dzisiejszego województwa śląskiego” (20 czerwca 2013), Jarmarkiem Jagiellońskim (15-18 sierpnia 2013), konkursem „Wiki lubi zabytki” (1-30 września 2013), międzynarodową konferencją „Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – zagrożenia pożarowe i inne miejscowe” (25-27 września 2013), Pierwszym Kongresem Archeologów Polskich (19-21 września 2013), konferencją „Dziedzictwo kulturowe w lasach” (24-25 października 2013), konferencją „60 lat służb konserwatorskich na ziemi lubuskiej” (22 listopada 2013), festiwalem „Najstarsze pieśni Europy” (3-5 października 2013), konferencją naukową „Powstanie styczniowe w dokumentach archiwalnych na Mazowszu północno-wschodnim i Podlasiu” (25 października 2013), projektem i wystawą fotograficzną „Obiekt grozi zawaleniem – upadek ery przemysłu” (25 października 2013) i konferencją naukową „Problematyka prawna ochrony zabytków i rynku sztuki” (24-25 października 2013).

Narodowy Instytut Dziedzictwa był pomysłodawcą konkursu „1863 Dorzuć swoje!” którego celem było odkrywanie oraz dokumentowanie pamiątek kulturowych i przyrodniczych związanych z Powstaniem Styczniowym. Akcja trwała od 1 lipca do 1 września 2013 roku. W III kwartale pojawiło się w mediach 14 informacji dotyczących akcji. Instytut zorganizował również kampanię społeczną „Drzewa Sobieskiego. Na odsiecz dębom, lipom i innym drzewom”, nawiązującą do przypadającej w 2013 roku 330. rocznicy zwycięstwa króla Jana III Sobieskiego w bitwie pod Wiedniem. Celem akcji było odnalezienie „drzew Sobieskiego” związanych z odsieczą wiedeńską i postacią króla. Akcja trwała od 1 lipca do 2 września 2013 roku. W okresie sprawozdawczym w ramach promocji wydarzenia przygotowano 2 komunikaty prasowe, które zostały rozsyłane do mediów regionalnych. Wydarzenia wypromowane zostały również na stronach internetowych Instytutu oraz na oficjalnym profilu na Facebooku. Efektem tego było 98 publikacji w mediach ogólnopolskich oraz regionalnych dotyczących akcji „Drzewa Sobieskiego” oraz liczne udostępnienia informacji o akcji na Facebooku. Przy organizacji obu projektów NID do współpracy zaprosił Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska. Ze względu na duże zainteresowanie społeczeństwa akcją Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska postanowiła kontynuować działania. W dniu 15 listopada ruszyła II edycja akcji „Drzewa Sobieskiego. Na odsiecz dębom, lipom i innym drzewom”, do której poza NID przyłączyło się również Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

W 2013 roku Instytut blisko współpracował z Międzyresortowym Zespołem ds. Statystyki Kultury, a w szczególności z grupą tematyczną związaną pomiędzy Głównym Urzędem Statystycznym a Narodowym Instytutem Dziedzictwa. Zespół miał na celu opracowanie propozycji pytań do kwestionariuszy oraz

innych formularzy sprawozdawczych GUS-u, które mogłyby uzupełnić braki informacji statystycznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego.

Instytut prowadzi również, w ramach promocji poszczególnych projektów, bliską współpracę z mediami polegającą m.in. na uczestniczeniu w konferencjach prasowych, rozsyłaniu komunikatów prasowych czy bezpośrednim informowaniu dziennikarzy o bieżących wydarzeniach w NID. W okresie sprawozdawczym media wspominały o Instytucie 401 razy (rozesłano do mediów 27 komunikatów prasowych). W 2013 roku zostało podpisane roczne porozumienie pomiędzy NID a wszystkimi programami Polskiego Radia. W ramach współpracy pracownicy Instytutu przygotowują każdego miesiąca dla Polskiego Radia kalendarium wydarzeń związanych z działalnością Instytutu.

- **Podejmowanie współpracy z właścicielami i zarządcami zabytków na rzecz właściwego zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz promowanie zasad opieki nad zabytkami**

Jedną z kluczowych inicjatyw, której celem jest promowanie dobrych praktyk w zakresie opieki nad zabytkami jest coroczny konkurs „Zabytek Zadbane”. Konkurs ogłaszany jest przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, nadzór nad nim sprawuje Generalny Konserwator Zabytków, a Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje procedurę konkursową. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wśród właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów. Na konkurs wpłynęło łącznie 66 wniosków z wszystkich województw, w 5 kategoriach. Jury wyłoniło 5 laureatów i 13 wyróżnionych. Uroczyste wręczenie nagród odbyło się 18 kwietnia 2013 roku podczas uroczystej gali Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków w Łowiczu.

W okresie sprawozdawczym prowadzono prace nad raportem dotyczącym problematyki poprawy efektywności energetycznej zabytkowej architektury. Ponadto podjęto współpracę z urzędami marszałkowskimi w Krakowie i Łodzi w zakresie realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami.

W 2013 roku opracowano koncepcję projektu realizowanego z norweskim odpowiednikiem NID – Riksantikvaren, „DoM – Dziedzictwo obok Mnie. Wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczności lokalnych”, kładącą nacisk na wykorzystanie zasobów dziedzictwa w zrównoważonym rozwoju.

W 2013 roku przygotowano do druku raport „Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego w oczach Polaków”, który ma na celu wskazanie rodzajów oddziaływania dziedzictwa kulturowego w sferze społecznej oraz gospodarczej i uporządkowanie ich w formie określonego systemu. Koncepcja raportu powstała w oparciu o przeprowadzone po raz pierwszy w Polsce na zlecenie NID badania społeczne dotyczące postaw i podejścia społeczeństwa polskiego do kwestii związanych z dziedzictwem kulturowym. Jeden

z formułowanych w raporcie wniosków dotyczy potrzeby budowy spójnego systemu informacji o dziedzictwie kulturowym. W tym celu NID podjął współpracę w ramach Międzyresortowego Zespołu ds. Statystyki Kultury. Zespół, powołany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Prezesa GUS, wypracowuje zmiany w zakresie statystyki kultury.

- **Realizacja współpracy międzynarodowej na rzecz dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w zakresie powierzonym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Celem zadania jest aktywne uczestnictwo w międzynarodowych forach i organizacjach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

W okresie sprawozdawczym Instytut realizował działania z zakresu współpracy z Monitoring Group on Cultural Heritage in the Baltic Sea States. W dniach 8-9 kwietnia 2013 roku odbyło się spotkanie robocze Grupy Monitorującej, będące przygotowaniem do V Forum Dziedzictwa Kulturalnego Państw Regionu Bałtyckiego (Tallin, wrzesień 2013).

W ramach projektu European Heritage Network (HEREIN) kontynuowano prace związane z dorocznym zjazdem koordynatorów krajowych (Strasburg, 1-2 lipca 2013).

Przedstawiciele NID brali udział w dorocznym posiedzeniu European Archaeological Council (EAC), które odbyło się w Sarandzie i w Butrintie (Albania) w dniach 21-23 marca 2013 roku. Tematem spotkania była wymiana doświadczeń dotyczących wdrażania Konwencji Maltańskiej w dwadzieścia lat po jej ratyfikowaniu przez pierwsze państwo EU.

W dniach 19-21 lutego 2013 roku w Wilnie odbyło się spotkanie Grupy Refleksyjnej, podczas którego omówiono m.in. założenia międzynarodowej konferencji dotyczącej dziedzictwa kulturowego w strategii „Europa 2020”.

W dniach 22-24 maja 2013 roku w Oslo, podczas posiedzenia European Heritage Heads Forum (EHHF), odbyła się sesja poświęcona współpracy z organizacjami

*Wernisaż wystawy
„Poland for
World Heritage”
zorganizowanej
przez NID w siedzibie
UNESCO w Paryżu*

pozarządowymi na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, w ramach której zaprezentowane zostały polskie doświadczenia w tym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem roli wolontariuszy.

W ramach promocji polskiej kandydatury do Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO NID prowadził prace nad przygotowaniem wystawy oraz katalogu do wystawy „Poland for World Heritage” prezentującej działalność polskich konserwatorów i archeologów na rzecz światowego dziedzictwa. Podczas 37. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO w Phnom Penh w Kambodży pracownicy Instytutu przedstawili prezentację multimedialną „Poland as a candidate for the World Heritage Committee”.

W ramach zadania przygotowano kompilację danych statystycznych opisujących zasób i oddziaływanie dziedzictwa kulturowego Polski dla EHHF Economic Taskforce.

Przygotowano również materiały aplikacyjnie dla projektu łotewskiego, dotyczącego architektonicznego dziedzictwa Łotwy (Ryga).

W dniach od 20 maja do 2 czerwca 2013 roku w Mińsku na Białorusi odbyła się 1. część XIX Kursu Międzynarodowej Podyplomowej Letniej Szkoły „Akademia Nieświeska” pt. „Autentyczność jako wartość zabytku”. Zajęcia obejmowały wykłady specjalistów polskich i białoruskich oraz dwa objazdy studialne (Mir – Nieśwież oraz Krewa – Boruny – Holszany). Międzynarodowa Podyplomowa Letnia Szkoła „Akademia Nieświeska” jest polsko-białoruskim przedsięwzięciem, którego misją jest szkolenie kadr konserwatorskich Europy Środkowo-Wschodniej z krajów powstałych w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego: Białorusi, Ukrainy, Litwy, Rosji i Mołdowy. W ramach projektu w dniach od 19 sierpnia do 1 września 2013 roku w Polsce odbyła się 2. część XVIII Kursu Międzynarodowej Podyplomowej Letniej Szkoły „Akademia Nieświeska” pt. „Otoczenie zabytku, strefy ochrony konserwatorskiej”, zakończona uroczystością w Łazienkach Królewskich, w której uczestniczyli m.in. ambasador Białorusi, dyrektor Departamentu Ochrony Zabytków MKiDN i dyrektor NID.

W 2013 roku NID kontynuował współpracę z Ukrainą w ramach działalności Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego w Żółkwi. Międzynarodowe Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego w Żółkwi zostało powołane na mocy porozumienia pomiędzy Krajowym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków a Państwowym Historyczno-Architektonicznym Rezerwatem w Żółkwi. Jego celem jest badanie, dokumentowanie i popularyzowanie dziedzictwa kulturowego Polski i Ukrainy poprzez wspólne przedsięwzięcia badawcze, konferencje i seminaria szkoleniowe oraz spotkania specjalistów z dziedziny konserwacji i ochrony zabytków. Obok Państwowego Historyczno-Architektonicznego Rezerwatu w Żółkwi głównymi partnerami przedsięwzięcia ze strony ukraińskiej są Naukowy Instytut Badań Zabytków w Kijowie oraz Lwowska Obwodowa Administracja Państwowa. W latach 2009-2012 w ramach działalności Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Narodowy Instytut Dziedzictwa wspólnie z partnerami ukraińskimi opracował dokumentację wniosku o wpis na Listę światowego

dziedzictwa UNESCO Drewnianych cerkwi w polskim i ukraińskim regionie Karpat. W czerwcu 2013 roku podczas 37. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO w Kambodży wniosek został jednogłośnie przyjęty, a tym samym zgłoszone zabytki wpisane zostały na Listę UNESCO (jako 14. miejsce w Polsce). Dnia 2 grudnia 2013 roku na Zamku Królewskim na Wawelu w Krakowie NID zorganizował uroczystość wręczenia oficjalnych dyplomów UNESCO poświadczających prestiżowy wpis administratorom objętych wnioskiem zabytków z terenu Polski. W dniu 13 grudnia 2013 roku przedstawiciele NID uczestniczyli w zorganizowanej we Lwowie uroczystości wręczenia dyplomów administratorom cerkwi położonych na terytorium Ukrainy.

W ramach działalności Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego w Żółkwi w 2013 roku zrealizowane zostało polsko-ukraińskie seminarium pt. „Zarządzanie miejscami światowego dziedzictwa UNESCO” i międzynarodowa konferencja pt. „Ochrona i opieka nad zabytkami w działalności samorządów”. Seminarium, którego organizatorem był NID oraz Państwowy Historyczno-Architektoniczny Rezerwat w Żółkwi adresowane było do administratorów wpisanych na Listę UNESCO cerkwi z polskiego i ukraińskiego regionu Karpat i odbyło się w dniach 22-25 lipca 2013 roku we Lwowie. Konferencja, zrealizowana przez NID wspólnie z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego, Lwowską Obwodową Administracją Państwową oraz Państwowym Historyczno-Architektonicznym Rezerwatem w Żółkwi, odbyła się w dniach 14-17 października 2013 roku we Lwowie i Rzeszowie, z udziałem państwowych służb konserwatorskich, środowisk naukowych, administracji samorządowej oraz przedstawicielei władz samorządowych województwa podkarpackiego i obwodu lwowskiego.

W dniach od 30 września do 4 października 2013 roku gośćmi Narodowego Instytutu Dziedzictwa byli rumuńscy i mołdawscy eksperci z dziedziny ochrony zabytków. Program wizyty studialnej przygotowany przez NID we współpracy z Instytutem Polskim w Bukareszcie dotyczył zagadnień szeroko pojętej ochrony i konserwacji zabytków oraz możliwości przyszłej współpracy. Efektem prac jest porozumienie o współpracy pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a Agencją Inspekcji i Restauracji Zabytków w Republice Mołdowy na lata 2013-2018.

W ramach rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju, Instytut podjął współpracę z Wydziałem Architektury Politechniki Gdańskiej w celu przeniesienia kościoła drewnianego z Jazłowczyka koło Brodów do Muzeum Architektury Ludowej i Kultury Materialnej we Lwowie (Ukraina). W 1. połowie 2013 roku rozpoczęto II etap projektu – montaż wraz z odtworzeniem brakujących elementów. W dniu 28 września 2013 roku odbyła się we Lwowie uroczysta prezentacja przeniesionego kościoła. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele MKiDN oraz NID. Przedsięwzięcie zostało zakończone w październiku 2013 roku. Projekt przeniesienia kościoła z Jazłowczyka do „Szewczenkowskiego gaju” był realizowany równolegle z bliźniaczym przedsięwzięciem, polegającym na translokacji i rekonstrukcji greckokatolickiej cerkwi

pw. Opieki Matki Boskiej z miejscowości Kupna pod Przemyślem do miejscowości Godkowa pod Elblągiem. Obie inicjatywy prowadzone były w ramach międzynarodowego programu „Dziedzictwo przeszłości fundamentem przyszłości”, wdrażanego od 2008 roku pod patronatem International Scientific Committee on Shared Built Heritage ICOMOS.

W okresie sprawozdawczym rozpoczęto realizację projektu „DoM – Dziedzictwo obok Mnie. Wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczności lokalnych”. W dniach 18-19 grudnia 2013 roku w siedzibie NID w Warszawie odbyło się spotkanie inauguracyjne projektu. Przedsięwzięcie ma na celu poprawę systemu zarządzania zasobami lokalnego dziedzictwa w uczestniczących w nim gminach w Polsce i Norwegii. W ramach tego projektu zbadane zostaną możliwości optymalizacji ochrony dziedzictwa i jej potencjału społeczno-ekonomicznego przy wykorzystaniu wszelkich dostępnych środków prawnych, ekonomicznych i społecznych odnoszących się do ochrony i zarządzania zasobami dziedzictwa.

W 2013 roku przedstawiciele NID wzięli udział w dorocznym zjeździe koordynatorów krajowych HEREIN oraz w spotkaniu European Heritage Legal Forum. Na zaproszenie białoruskiego ICOMOS i Instytutu Polskiego w Mińsku ekspert NID wygłosił referat na temat zagadnień konserwatorskich w rewalizacji Parku Mużakowskiego.

W okresie sprawozdawczym dokonano oceny wniosków dotyczących Znaku Dziedzictwa Europejskiego (European Heritage Label).

Podjęto również współpracę z Europae Archaeologiae Consilium, w ramach przygotowania artykułu „The convention in action – Poland almost 20 years after the ratification of the Valletta Convention” (publikacja EAC poświęcona funkcjonowaniu zapisów Konwencji Maltańskiej).

Drewniany kościół z Jazłowczyka k. Brodów przeniesiony do Muzeum Architektury i Kultury Materialnej we Lwowie

- **Inne zadania zlecone przez MKiDN**

Wśród innych zadań zleconych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków realizowanych w 2013 roku przez NID należy wymienić: wykonywanie zadań instytucji zarządzającej priorytetem „Ochrona zabytków archeologicznych” w ramach programu ministra „Dziedzictwo kulturowe”, edycja 2011 i 2012, co w 2013 roku obejmowało weryfikację rozliczeń przyznanych dofinansowań (59 zadań/umów, z tego zakończono rozliczenie 44 projektów). W ramach edycji 2013 zakończono procedurę oceny złożonych wniosków, zgromadzono i podsumowano oceny ekspertów, poinformowano wnioskodawców o decyzjach ministra, przeprowadzono procedurę odwoławczą oraz wykonano zadania związane z zawarciem umów dotyczących dofinansowania i przekazania środków (88 wniosków, z czego 43 otrzymały dofinansowanie; zawarte zostały 43 umowy). Monitorowano zawarte w 2013 roku umowy i harmonogram przekazywania środków oraz zawarto 2 ostatnie umowy. Prowadzono prace nad udziałem w kolejnej edycji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – na 2014 rok, co obejmowało przygotowanie projektu regulaminu priorytetu „Ochrona zabytków archeologicznych”, analizę i zgłoszenie uwag do pozostałych dokumentów programowych oraz testowanie systemów EBOI i SZPM. W ramach edycji 2014 przeprowadzono również nabór wniosków (liczba złożonych wniosków – 131), które sprawdzono pod względem formalnym (stwierdzono 3 wnioski z błędami formalnymi).

Narodowy Instytut Dziedzictwa zarządza polską częścią Parku Mużakowskiego, we współpracy z zarządcą części niemieckiej oraz z lokalnym samorządem, przede wszystkim zapewniając bieżące utrzymanie parku i kontynuując zarówno proces rewaloryzacji, realizowany w ramach projektu „Rewaloryzacja Parku Mużakowskiego w Łęknicy w latach 2011-2013”, który dofinansowany jest z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, jak i wykonując zadania z dotacji celowej ze środków finansowych Ministra Kultury

Przeprowadzanie cięć kompozycyjnych drzew w Parku Mużakowskim

i Dziedzictwa Narodowego z przeznaczeniem na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych. NID zapewnia przygotowanie merytoryczne prac i nadzór nad ich realizacją.

Instytut był gospodarzem kolejnego, 17. posiedzenia Międzynarodowej Rady Konserwatorskiej Parku Mużakowskiego/Muskauer Park i Parku Branitz, które odbyło się w dniach 22-23 maja 2013 roku. Kontynuowano także prace nad raportem okresowym z realizacji Konwencji światowego dziedzictwa UNESCO, dotyczącym Parku Mużakowskiego.

Dnia 4 września 2013 roku w Nowym Zamku w Parku Mużakowskim/Bad Muskau odbyła się uroczystość związana z zakończeniem odbudowy Nowego Zamku oraz 20-leciem istnienia Fundacji Księcia Pücklera Bad Muskau. W uroczystościach uczestniczyli Premier Wolnego Kraju Związkowego Saksonii Stanisław Tillich, Minister Stanu ds. Kultury i Mediów Bernd Neumann, Dyrektor Fürst-Pückler-Park Bad Muskau Cord Panning, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej Bogdan Zdrojewski, Marszałek Województwa Lubuskiego Elżbieta Polak oraz zastępca dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

W dniu 7 października 2013 roku przygotowano spotkanie Konwentu Pücklera w ramach Międzynarodowej Rady Konserwatorskiej Parku Mużakowskiego (prace terenowe, przygotowanie projektu kształtowania układu przestrzennego – koordynacja przygotowania wniosku do Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska-Saksonia 2007-2013 dotyczącego odtworzenia zabytkowej infrastruktury parku).

W ramach bieżących prac związanych z rewaloryzacją, pielęgnacją i zabezpieczaniem terenu Parku dla zwiedzających NID prowadził działalność z zakresu utrzymania porządku oraz pielęgnacji dróg i ścieżek. Instytut zrealizował również zatwierdzone projekty cięć kompozycyjnych, w tym kontynuację prac przy otwarciu widokowym na Most Angielski oraz kontynuację prac w sektorze Domku Angielskiego. Dokonano rekonstrukcji fragmentów Drogi Nysy, Drogi Hermana i Drogi pod Kładką Dębową, częściowo zalanych lub zniszczonych przez gwałtowne opady w czerwcu 2013 roku. Przeprowadzono kompleksowy remont rynien i nawierzchni drogi wjazdowej do Parku od strony Wiaduktu, a także prace melioracyjne – odwodnienie terenów podmokłych w rejonach: wzgórze przy Kamieniu Pücklera, Łąka Trzciniowa przy Wzgórzu Marii, łąka przy Domku Angielskim.

W 2013 roku NID angażował się w różnego rodzaju projekty o charakterze edukacyjnym. Instytut był współorganizatorem dorocznego Święta Parku Mużakowskiego oraz kilku innych wydarzeń: spacerów, spotkań, warsztatów, praktyk, pikników, konkursów (np. polsko-niemiecki konkurs fotograficzny „Park Mużakowski wczoraj i dziś”), mających na celu promocję wśród dzieci i młodzieży wartości kulturowych i przyrodniczych tak obiektu, jak i całego regionu.

Prowadzono również prace związane z przygotowanym wnioskiem „Odtworzenie zabytkowej infrastruktury w Parku Mużakowskim w Łęknicy”, a także

opracowano koncepcję obchodów 10-lecia wpisania Parku na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Instytut promuje wartości kulturowe Parku Mużakowskiego również poprzez prowadzenie poświęconej mu strony: <http://www.park-muzakowski.pl/>.

Przedstawiciele NID, m.in. zastępcy dyrektora, uczestniczyli w pracach nad projektem Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowywanym przez Departament Ochrony Zabytków MKiDN. Prace nad realizacją programu będą kontynuowane w latach 2014-2016.

W kwietniu 2013 roku, w ramach zalecenia Najwyższej Izby Kontroli dotyczącego znalezienia wspólnej siedziby, NID dokonał przeniesienia siedziby z ul. Szwoleżerów 9 na ul. Kopernika 36/40 w Warszawie. Ponadto Instytut, na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków, przeprowadził i podsumował ankietę na temat działalności i warunków pracy Oddziałów Terenowych, a także podjął działania organizacyjne zmierzające do reaktywowania Oddziału Terenowego w Kielcach, którego otwarcie zaplanowano na początek 2014 roku.

W dniu 21 maja 2013 roku NID, wspólnie z Instytutem Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, rozpoczął realizację projektu „Badania reliktów cerkwi katedralnej z XIII w., zachowanych w podziemiach Bazyliki Narodzenia NMP w Chełmie”. Projekt ten przyniósł niezwykle wyniki, a jego zakończenie zaplanowano na 30 listopada 2013 roku.

Dnia 4 września 2013 roku w Paryżu otwarto przygotowaną przez Instytut wystawę „Poland for World Heritage”, promującą polską kandydaturę do Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, prezentującą działalność polskich konserwatorów i archeologów na rzecz światowego dziedzictwa, a także przygotowano i wydrukowano katalog wystawy.

Dnia 12 września 2013 roku dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa przedstawiła sprawozdanie z działalności NID za 1. półrocze 2013 roku przed Sejmową Komisją Kultury i Środków Przekazu. W spotkaniu uczestniczyli również Sekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Piotr Żuchowski oraz dyrektor Departamentu Ochrony Zabytków Jacek Dąbrowski.

Sprawozdanie roczne opracowane przez Biuro Informacji NID

Digitalizacja zbiorów archiwalnych

Narodowy Instytut Dziedzictwa posiada bogate zbiory archiwalne, udostępniane na bieżąco. Ich digitalizacja pozwoli zapoznać się ze znajdującymi się w nich informacjami o zabytkach jeszcze szerszemu gronu odbiorców. Niestety, z uwagi na koszty oraz konieczność wcześniejszego opracowania i przygotowania materiałów, które poddane zostaną digitalizacji, jest to zadanie mogące trwać wiele lat.

W 2013 roku udało się przeprowadzić cztery zadania. Było to zeskanowanie i przekazanie Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego w formie elektronicznej materiałów dotyczących strat wojennych, digitalizacja mikrofilmów Tek Glinki, zeskanowanie katalogu kartkowego pod nazwą Bibliografia Konserwatorska oraz zeskanowanie dwóch katalogów biblioteki NID. Wszystkie te działania miały na celu udostępnienie szerszemu gronu odbiorców zasobów Zespołu ds. Archiwaliów i Zespołu Biblioteki.

Materiały dotyczące strat wojennych

11 teczek tych materiałów zostało przekazanych Ośrodkowi Dokumentacji Zabytków w 1962 roku przez Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków. Zawierają one spisy, zestawienia oraz sprawozdania opracowane przez kustoszy muzeów i służby konserwatorskie po 1945 roku, a także inwentarze wyposażenia kilku pałaców warszawskich sporządzone na początku wojny m.in. przez okupantów. Materiały mają formę maszynopisów w teczkach (luzem lub wpiętych w skoroszyty). W 2013 roku zostały zeskanowane i w formie elektronicznej przekazane do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Oryginały dalej przechowywane są w Zespole ds. Archiwaliów.

Digitalizacja mikrofilmów z Tek Glinki

Materiały te nabyto w 1964 roku od spadkobierczyni po historyku i archiwście dr. Janie Glince. Spuścizna zawiera 517 tek. Pod koniec lat 60. zostały one zmi-

[Katalog alfabetyczny ksiązek](#)

[Katalog Bibliografia Konserwatorska](#)

Hasło: Fijałkowski Wojciech	Br. II-2219
Tytuł: Wilanów. Pałac i ogród.	
Miejsce, rok, wydawca: Warszawa 1954 "Sztuka"	
Format: 8° stron: 41,3 nlb., tabl. 19.	vi. 11-14-11/1000 vii. 00 3
U w a g i: Muzeum Narodowe w Warszawie. VII. eg. 3.	
Nr inw.: 2219/I	Znak klas: VIII. 61
Karta katalogowa (z nadrukiem) dla biblioteczki powsz. i szkoln.	

KRAKÓW
Dziwny kościół krakowski
Asmus v. Troshke- Deutscher Blockenguss im Gebiete des Generalgouvernements
"Die Burg" III, Krakau 1948
Str. 307-312 81/1012
Jedn. C.W.D. B.Olaszka Zam 2776 Jan/37 Bib. 2563/37 10.000 str. Karton 11. 7 u 270

Terenowa weryfikacja i monitoring zabytków

Narodowy Instytut Dziedzictwa jako instytucja kultury, której organem założycielskim jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, realizuje zadania w zakresie zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego Polski w celu jego zachowania dla przyszłych pokoleń. Jednym z zadań statutowych NID jest gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie. Do ważnych działań związanych z tym zadaniem należy m.in. proces weryfikacji rejestrów zabytków nieruchomych (rejestr A) i archeologicznych (rejestr C) oraz monitorowanie zabytków.

Weryfikacja rejestru zabytków jest działaniem wieloletnim (prowadzonym od 2009 r.), angażującym działy merytoryczne NID, ze szczególnym uwzględnieniem Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków oraz Oddziałów Terenowych. Rok 2013 zamknięto z dobrym wynikiem 92 proc. zweryfikowanych obiektów rejestrowych w skali kraju. Wśród obiektów pozostających do weryfikacji w 2014 roku są zabytki trudno dostępne (np. ze względów własnościowych) lub wymagające odszukania w terenie (np. cmentarze wojenne w kompleksach leśnych) oraz zabytki obszarowe, które wymagają odrębnej metodyki działań. Metodyka ta została w 2013 roku opracowana przez powołany w NID zespół ds. weryfikacji wpisów obszarowych. Efekty dotychczasowych prac weryfikacyjnych prowadzo-

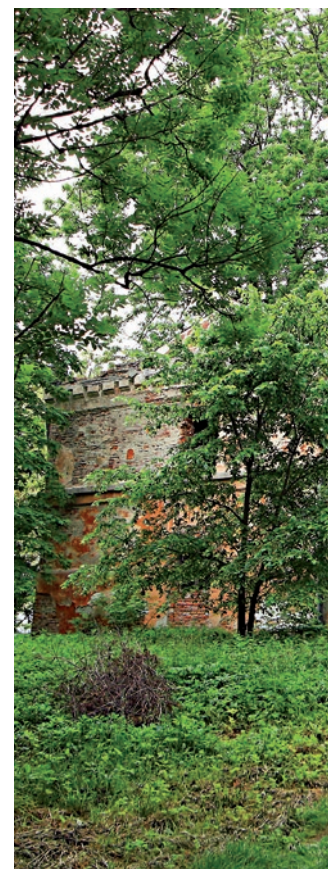
*Leżajsk – zespół
klasztorny
oo. bernardynów*

nych przez Oddziały Terenowe NID przedstawiają się następująco: na znajdujące się 62 094 obiekty w rejestrze zabytków (stan na koniec 2008 r.) zweryfikowano w terenie 56 882. W wyniku działań terenowych, w skali kraju odnotowano, że nie istnieje 1580 budowli figurujących dotąd w rejestrze zabytków, a 190 obiektów powinno zostać wykreślonych z rejestru, gdyż zostały przeniesione do skansenów i wciągnięte w inwentarze muzealne. Zidentyfikowano 73 zabytki translokowane, co skutkuje zmianą danych adresowych w stosunku do zapisu w decyzji o wpisie do rejestru. W 300 przypadkach dane zawarte w decyzji o wpisie do rejestru nie pozwoliły na identyfikację obiektu. 571 obiektów zakwalifikowano jako te, które w wyniku rozmaitych przekształceń utraciły wartości, dla których zostały do rejestru zabytków wpisane. W 2502 przypadkach odnotowano stan poważnego zagrożenia dla istnienia obiektu zabytkowego. Niejako przy okazji zidentyfikowano 5927 budowli, które powinny zostać objęte ochroną przez wpis do rejestru zabytków.

Wyniki terenowej weryfikacji dają podstawy do uporządkowania posiadanej dotychczas wiedzy o zabytkach rejestrowych oraz o dokumentacji rejestru. Wiedza ta znajdzie podsumowanie w wojewódzkich i krajowym raportach o stanie zabytków w Polsce jako udokumentowany głos w dyskusji o stanie zasobu zabytkowego i kondycji rejestru zabytków nieruchomości. Rejestr zabytków to podstawowa, uznawana za najbardziej skuteczną, ustawową formę ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest też formą ochrony najstarszą i nieprzerwanie obecną w polskim systemie prawnym. Zasób obiektów rejestrowych narasta od lat 30. XX wieku. Wydane wówczas decyzje zachowują do dziś moc prawną. Nie może zatem dziwić, że w rejestrze tworzonym przez lata, przy zmieniających się koncepcjach państwa i prawa, systemach administracyjnych, czy choćby filozofii stosunku własności prywatnej do ochrony interesu publicznego, znalazły się decyzje, które źle zniosły próbę czasu. Mankamenty rejestru zabytków w poszczególnych województwach są dobrze znane odpowiednim wojewódzkim

Niwiska – zespół dworski, spichlerz

konserwatorom zabytków. Jednak dopiero zestawienie danych w skali kraju pozwala na sformułowanie wniosków systemowych, koniecznych dla kreowania państwowej polityki ochrony zabytków.

Dla przeprowadzenia weryfikacji rejestru NID optymalnie wykorzystał walory instytucji centralnej dysponującej oddziałami w każdym z województw w kraju. Pracownicy docierali do każdego z obiektów rejestrowych w granicach swego województwa, dokonując oględzin i kwalifikacji do grup weryfikacyjnych. Liczba obiektów niezachowanych, krytycznie przekształconych czy zagrożonych sygnalizuje niedostatki krajowego systemu ochrony zabytków. Zgromadzone dane, po poddaniu krytycznym analizom, pozwolą na formułowanie wniosków względem systemowych optymalizacji rejestru zabytków oraz szerzej, ewolucji systemu ochrony zabytków w Polsce. Rangę działań terenowych związanych z weryfikacją zabytków – zrealizowanych w 2013 roku i w latach poprzednich – podkreśla fakt, że zgromadzone dane mają fundamentalne znaczenie dla części działań zapisanych w projekcie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016. Dane pozyskane podczas działań weryfikacyjnych są również istotne w kontekście kontroli zapisów wprowadzanych do geoprzestrzennej bazy danych o zabytkach realizowanej w ramach dyrektywy INSPIRE. Baza ta ma szansę stać się istotnym narzędziem zarządzania dziedzictwem w Polsce, jednak zależy to od wiarygodności i jakości wprowadzonych danych. Pozyskana w trakcie terenowej weryfikacji rejestru zabytków wiedza umożliwia odpowiedzialną weryfikację owych danych.

Systemowym dopełnieniem działań związanych z gromadzeniem i upowszechnianiem wiedzy o dziedzictwie w ramach prac realizowanych przez NID

*Zamek Tenczyn –
propozycja wpisu na
listę pomników historii*

*Cieszycin Wielki – zespół
dworski, dwór*

jest monitoring obiektów zabytkowych. Dotyczy on zabytków najcenniejszych w skali kraju, czyli wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO i uznanych za pomnik historii. Monitoring ów prowadzą wyrywkowo Oddziały Terenowe NID, a wyniki są gromadzone i opracowywane w wyspecjalizowanych zespołach, w centralnej strukturze NID. Dane znajdują odzwierciedlenie w raportach przeglądowych i szczegółowych dotyczących konkretnych obiektów i zespołów zabytkowych (np. w raporcie okresowym sporządzanym dla miejsc światowego dziedzictwa). W połowie 2013 roku w NID został powołany zespół zadaniowy ds. monitoringu zabytków. Celem prac zespołu jest stworzenie jednolitej instrukcji monitorowania najcenniejszych zabytków w kraju. Do końca 2013 roku zespół opracował diagnozę dotychczasowych prób monitorowania stanu zabytków w Polsce oraz uwarunkowań dla kształtowania krajowego systemu monitoringu zabytków.

Szczególne miejsce w pracach NID zajmuje problematyka pomników historii. W 2013 roku oddziały Instytutu wykonały szereg zadań odnoszących się przede wszystkim do rozszerzenia dotychczasowego zasobu tej kategorii zabytków. Opracowano pięć opinii do wniosków zarządców miejsc o uznanie za pomnik historii. Wnioski zostały przekazane pod obrady Rady Ochrony Zabytków. Sformułowano cztery projekty rozporządzeń w sprawie uznania za pomnik historii. Były to: „Kołbacz – założenie dawnego klasztoru cystersów, późniejszej letniej rezydencji książąt pomorskich i domeny państwowej”, „Pelplin – zespół pocystersko-katedralny”, „Trzebnica – zespół dawnego opactwa cysterek” oraz „Warszawa – zespół zabytkowych cmentarzy wyznaniowych na Powązkach”. W tym samym roku NID przyjął do zaopiniowania sześć wniosków o uznanie za pomnik historii („Rudno – ruiny zamku Tenczyn”, „Piotrków Trybunalski – kościół farny pw. św. Jakuba Apostoła”, „Katowice – archikatedra pw. Chrystusa Króla”, „Wąchock – opactwo cysterskie”, „Gliwice – radiostacja” oraz „Ozimek – żelazny łańcuchowy most wiszący nad Małą Panwią”) i dokonał czterech wizytacji zespołów pretendujących do miana pomnika historii.

*Szałas w Dolinie
Chochołowskiej*

*Zabytek zagrożony
w Gorcach (Mostownica)*

W 2013 roku realizacja jednego ze statutowych zadań NID, jakim jest gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie, odgrywała istotną rolę w działaniach instytucji. Prowadzona była współpraca struktury centralnej w Warszawie i oddziałów w terenie, której efekty będą spożytkowane w kolejnych etapach prac przypadających na 2014 rok, głównie w ramach realizacji zadań zaplanowanych w projekcie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami opracowanego przez MKiDN na lata 2013-2016.

Monitoring obiektów UNESCO. Wawel – mur cegielkowy w trakcie i po konserwacji

Myczkowce – spichlerz

Historyczne parki i ogrody

Parki i ogrody historyczne stanowią jedną z kategorii zabytków, a więc posiadają wartości historyczne, artystyczne i naukowe, które zgodnie z prawem (Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dn. 23 lipca 2003 roku), podlegają ochronie.

Podstawą wszelkich działań w tych obiektach powinno być dokładne określenie, co stanowi o ich wartości i wyjątkowości, a następnie bezwzględna ochrona tych walorów i wykorzystanie przy adaptacji obiektu do potrzeb współczesnych użytkowników. Konsekwencją podejmowanych działań rewitalizacyjnych często jednak jest bezpowrotne niszczenie oryginalnej substancji zabytkowej i utrata zabytkowych wartości modernizowanego obiektu.

Jednym z zadań statutowych NID jest wypracowywanie standardów ochrony i konserwacji zabytków. W związku z tym w Pracowni Analiz Konserwatorskich wykonano w 2013 roku studia historyczno-kompozycyjne z wytycznymi konserwatorskimi do projektów rewitalizacji dla dwóch historycznych parków. Pierwszy obiekt to założenie pałacowo-parkowe w Trzebinach (w woj. wielkopolskim). Drugi to Park Miejski w Tarnowskich Górach opracowany na prośbę burmistrza Tarnowskich Gór ze względu na starania Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Tarnogórskiej o wpis na Listę światowego dziedzictwa UNESCO kopalni rud ołowiu i srebra wraz z przynależącym do nich parkiem, stanowiącym pionierskie rozwiązanie w dziedzinie zagospodarowania terenu zdegradowanego przez działalność kopalń.

Lubostroń – widok na pałac z dolnego parku

Rozpoczęto także prace nad założeniem pałacowo-parkowym w Lubostroniu (w woj. kujawsko-pomorskim). Jest to jedno z najcenniejszych w polskiej sztuce ogrodowej rozwiązań kompozycyjnych pejzażowego parku rezydencjonalnego.

W Oddziale Terenowym NID w Łodzi na prośbę WKZ w Łodzi opracowano wnioski konserwatorskie dotyczące otoczenia zabytkowego zespołu parku w Arkadii i założenia pałacowo-parkowego w Nieborowie, połączonych historycznymi alejami. Zespół ten, położony z dala od dużych ośrodków miejskich i przemysłowych, otoczony lasami dawnej Puszczy Bolimowskiej i rozległymi polami uprawnymi, zachował dominującą rolę najwyższej klasy zabytku, wpisanego w krajobraz otwarty.

Studium historyczno-kompozycyjne zabytkowego parku w Trzebinach i wytyczne do jego rewaloryzacji

Opracowaniem objęto obszar założenia pałacowo-parkowego w granicach własności Skarbu Państwa – pozostający w użytkowaniu wieczystym Narodowego Instytutu Dziedzictwa (działki 81/4, 112). W opracowaniu rozpoznano również historyczne powiązania założenia pałacowo-parkowego z otaczającymi terenami (folwarkiem, terenami dawnych ogrodów użytkowych, kompleksem stawów, łąkami i polami uprawnymi, układami alejowymi), stanowiącymi obecnie własność innych podmiotów.

Trzebinia – ogród regularny

Trzebiny – widok na pałac od strony ogrodu regularnego

Park pałacowy w Trzebinach powstał w latach 60. XIX wieku w miejscu wcześniejszego ogrodu włoskiego. Park w formie krajobrazowej założył najprawdopodobniej August Ferdynand von Leesen und Gotha, który nabył Trzebiny w 1860 roku. Celem opracowania było rozpoznanie układu przestrzennego założenia pałacowo-ogrodowego w Trzebinach, określenie stanu zachowania substancji zabytkowej w tym obiekcie oraz opracowanie wytycznych do przyszłych działań rewaloryzacyjnych. W ramach opracowania wykonano inwentaryzację dendrologiczną parku, przeprowadzono kwerendę archiwalną i biblioteczną, ustalono kolejne fazy rozwojowe założenia, opracowano analizę układu kompozycyjnego oraz analizy gatunkową, wiekową i porównawczą drzewostanu. Dokonano również oceny stanu zachowania substancji zabytkowej oraz stanu zachowania powiązań widokowych parku z otaczającym krajobrazem.

Na podstawie wniosków z powyższych analiz opracowano wytyczne do działań rewaloryzacyjnych, w których stwierdzono, że nadrzędnym celem rewaloryzacji parku w Trzebinach powinno być przywrócenie walorów XIX-wiecznej kompozycji krajobrazowej z poszanowaniem wcześniejszych relikwów i ewentualnych późniejszych nawarstwień uznanych za cenne i nie niszczące kompozycji krajobrazowej. Stopień zachowania substancji zabytkowej oraz pozyskane w trakcie kwerendy materiały archiwalne dają wystarczające podstawy do przywrócenia utraconych wartości.

Ustalono, że działania powinny polegać na:

- wyeksponowaniu bryły pałacu;
- scaleniu całości kompozycji założenia pałacowo-parkowego pod względem funkcjonalnym i przestrzennym oraz uczytelnieniu poszczególnych jej elementów i relacji między nimi;
- rekonstrukcji elementów, które zachowały się szczątkowo i istnieją dla nich materiały źródłowe, dokumentujące ich historyczną formę;
- konserwacji stanu istniejącego elementów historycznych dobrze zachowanych;
- wprowadzeniu ewentualnych uzupełnień do kompozycji parkowej na podstawie analizy obiektów analogicznych – tam, gdzie oryginalna substancja nie przetrwała lub przetrwała w stanie szczątkowym.

Specyficznego podejścia wymagają elementy współczesne wprowadzone do parku w latach 80. XX wieku w procesie ówczesnej rewaloryzacji. Trudno je obecnie postrzegać jako substancję zabytkową – stanowią raczej dokument myśli i działań konserwatorskich z tamtego okresu. Należy zatem rozpatrzyć możliwość ich częściowego zachowania jako świadka ówczesnych dokonań konserwatorskich.

Park Miejski w Tarnowskich Górach. Analizy kompozycyjne i wytyczne konserwatorskie do projektu rewaloryzacji parku

Opracowaniem objęto teren parku w jego historycznych granicach, stanowiący własność gminy oraz teren cmentarza wojennego z 1918 roku, należący do Skarbu Państwa.

Park powstał w 1903 roku, na XVII- i XVIII-wiecznych wyrobiskach górniczych, tzw. warpiach, które stały się wyznacznikiem kompozycji przestrzennej parku. Celem opracowania dokumentacji było określenie wytycznych konserwa-

torskich do projektu jego rewaloryzacji. Zastosowano przy tym wypracowany już wcześniej w oparciu o inne opracowania dla podobnych obiektów model postępowania konserwatorskiego przy sporządzaniu tego rodzaju dokumentacji przedprojektowej.

Podstawowym działaniem było rozpoznanie obiektu poprzez kwerendy biblioteczne i archiwalne oraz badania terenowe. Następnie, na podstawie wyników tych badań, prowadzone były analizy kompozycyjne określające historyczny układ przestrzenny parku oraz jego obecny stan zachowania. Podsumowaniem wszystkich prac było sprecyzowanie wytycznych konserwatorskich do projektu rewaloryzacji parku, które określiły kierunek wszelkich działań.

Biorąc pod uwagę unikatowość obiektu, ze względu na jego oryginalną kompozycję oraz formę zagospodarowania terenów zdegradowanych działalnością kopalń, za pilne uznano rozpoczęcie procedury wpisu parku do rejestru zabytków. Granice wpisu wyznaczono na podstawie rozpoznania obiektu i określenia jego zabytkowej wartości.

Nowa koncepcja projektowa w zakresie kompozycyjno-przestrzennym powinna mieć odniesienie do planu parku z okresu jego świetności, z roku 1925. Głównym jej zadaniem winno być scalenie wszystkich części kompozycji i nadanie im jednolitego charakteru oraz wyeksponowanie substancji oryginalnej.

*Park Miejski
w Tarnowskich Górach.
Pocztówka z ok. 1910 r.*

*Park Miejski
w Tarnowskich Górach.
Zachowane elementy
małej architektury*

Lubostroń – widok na pałac i park. Rycina z 1878 r. opublikowana w „Tygodniku Ilustrowanym”

Oprócz dotychczasowego sposobu użytkowania parku, oferującego korzystającym wypoczynek bierny i w nieznacznym stopniu czynny, zalecono rozszerzenie programu użytkowego o elementy programu kulturalno-oświatowego. W tym celu zalecono wykorzystanie zachowanych historycznych elementów, takich jak altany widokowe, pawilony, pergola parkowa itp. Zaproponowano odtworzenie niezachowanych elementów małej architektury, dla których dostępna jest archiwalna ikonografia.

Przewidziany program rozszerzenia rekreacji czynnej zalecono zlokalizować w południowej części parku, poza granicami ochrony konserwatorskiej. Zaproponowano utworzenie na terenie parku stref ostoi przyrody – miejsc, które pozostaną w stanie nienaruszonym, co zapewni utrzymanie się w nich bogatej fauny i flory.

Lubostroń. Studium historyczne, analizy kompozycyjne i wytyczne konserwatorskie do projektu rewaloryzacji

Przedmiot opracowania stanowi 50-hektarowy park, skomponowany i założony na przełomie XVIII i XIX wieku przez znakomitego planistę ogrodów, Oskara Teicherta, dla hrabiego Fryderyka Skórzewskiego. Park złączony z otaczającym krajobrazem doliny Noteci i Wzgórz Jabłonowskich wzorowany był na klasycznych rozwiązaniach kompozycyjnych parków angielskich. Jego główna dominanta – pałac, wzniesiony w 1800 roku przez architekta królewskiego Stanisława Zawadzkiego na wzór pałacu w Królikarni, inspirowany klasyczną architekturą Villa Rotonda Andrea Palladia w Vicenzy, jest jednym z dwóch tego typu pałaców w Polsce. Dziś pałac i park w Lubostroniu jako instytucja kultury pełni funkcję społeczną, jest muzeum wewnątrz pałacowych i ośrodkiem kultury

regionalnej. Bogata, nie do końca rozpoznana historia, unikatowa kompozycja architektoniczna i przestrzenna parku i krajobrazu były inspiracją Pałacu w Lubostroniu do podjęcia współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa.

Zadaniem NID jest opracowanie pełnego studium historycznego, odkrywającego karty kompozycji przestrzennej założenia parkowego, przeanalizowanie istniejącego stanu zachowania kompozycji i drzewostanu oraz złożenie wskazań do rewitalizacji parku. Studium historyczne, analizy kompozycyjne i wytyczne konserwatorskie będą podstawą opracowania projektu koncepcyjnego przywracającego dawne walory pejzażowego parku rezydencjonalnego.

W toku prac w 2013 roku, prócz czynności technicznych w celu pozyskania materiałów wyjściowych i rozpoznania terenu, zgromadzenia literatury i dostępnych materiałów archiwalnych, wybrano metodę badań konserwatorskich. Na podstawie zgromadzonej literatury i archiwaliów realizowane jest studium historyczne rezydencji, pozyskane inwentaryzacje służą natomiast opracowaniu analizy drzewostanu i kompozycji. Prace naukowe i projektowe zaplanowano na 2014 rok.

Dziedzictwo i krajobraz kulturowy zespołu pałacowo-parkowego w Arkadii i Nieborowie. Propozycja wniosków konserwatorskich

Celem opracowania było:

- dokonanie rozpoznania terenowego i określenia aktualnego stanu wiedzy o wartościach kulturowych przestrzeni otaczającej wpisane do rejestru zabytków: zespół pałacowo-parkowy w Nieborowie, park w Arkadii i łączące je aleje. Zakładano, że w wyniku przeprowadzonych analiz dokonana zostanie ewentualna korekta granic stref ochrony konserwatorskiej tych zabytków;
- ustalenie zachowanych wzajemnych relacji pomiędzy częściami składowymi zespołu oraz tendencji zmian zachodzących w ich bezpośrednim otoczeniu, wywołanych m.in. budową autostrady A-2 z węzłem autostradowym „Skiernewice”, zlokalizowanym w sąsiedztwie analizowanego terenu;
- określenie granic ewentualnego wpisu do rejestru zabytków obszaru stanowiącego otoczenie zespołu pałacowo-parkowego w Nieborowie i parku w Arkadii oraz łączących je alej;
- określenie granic ewentualnego wpisu zespołu pałacowo-parkowego w Nieborowie i parku w Arkadii wraz z łączącymi je alejami na listę pomników historii.

Zakładano, że podjęcie działań prowadzących do objęcia tego terenu ustawowymi formami ochrony obszarowej skutkować będzie wykluczeniem zagrożeń dla jego zachowania oraz właściwym zagospodarowaniem, gwarantującym utrzymanie i konserwację przestrzeni zabytkowej należącej do najcenniejszych na terenie województwa łódzkiego. W treści opracowania poddano analizie stan prawnej, ustawowej ochrony zespołu zabytków zarówno w zakresie wpisów do rejestru zabytków, jak i uwarunkowania ochrony zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego w Nieborowie, parku w Arkadii oraz łączącej je alei, wynikające z planu ochrony Bolimowskiego Parku Krajobrazowego.

Opisano również zasady ochrony krajobrazu kulturowego zespołu pałacowo-parkowego w Arkadii i Nieborowie wynikające z opracowań planistycznych: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nieborów oraz jedenastu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wyniku analiz sformułowano wnioski. Stwierdzono, że zespół pałacowo-parkowy powinien być traktowany jako bardzo istotny składnik krajobrazu kulturowego gminy Nieborów, o znaczeniu historycznym, kulturowym oraz przestrzennym i uwzględniany przy określaniu zasad jej zrównoważonego rozwoju. Wnioski konserwatorskie będą mogły mieć zastosowanie do zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nieborów oraz do zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Nieborów. Wyznaczono także granice obszaru stanowiącego otoczenie zespołu pałacowo-parkowego w Nieborowie i parku w Arkadii oraz łączących je alej, proponowanego do objęcia wpisem do rejestru zabytków oraz postulowanego do uznania za pomnik historii.

Nieborów – widok na pałac i park

Niematerialne dziedzictwo kulturowe

Jak podkreśla UNESCO, dziedzictwo kulturowe to nie tylko zabytki i kultura materialna. Obejmuje ono zespół zjawisk należących do sfery wyobraźniowej: kultury duchowej i społecznej. Przekazywane z pokolenia na pokolenie zwyczaje, tradycje, obrzędy, wierzenia, wyobrażenia o świecie, umiejętności rzemieślnicze i artystyczne, wiedza o miejscach i przestrzeniach istotnych symbolicznie – wszystko, co stanowi wyznacznik tożsamości grupowej, narodowej, indywidualnej, dając poczucie przynależności, więzi z przeszłością i ciągłości w czasie, określane jest mianem niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Dziedzictwo niematerialne, choć odziedziczone z przeszłości i nierozzerwalnie z nią związane, jest jednocześnie żywe i stanowi podstawę twórczego rozwoju społeczności. Każde kolejne pokolenie przekształca i rozwija ten dorobek, dostosowując go do aktualnych potrzeb i warunków historycznych i środowiskowych. Dzięki zakorzenieniu w przeszłości z uwzględnieniem współczesnych potrzeb społecznych, niematerialne dziedzictwo kulturowe tworzy bezcenną tkanę

*Taniec Lajkonika
z chorągwią na
dziedzińcu klasztoru
Siostr Norbertanek na
Zwierzyńcu*

kulturową, która umożliwia istnienie grup i określa wyznawane przez nie wartości, w tym także stosunek do dziedzictwa materialnego, nadając mu kontekst i znaczenie.

Na początku 2010 roku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego powierzyło Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa (ówczesnemu Krajowemu Ośrodkowi Badań i Dokumentacji Zabytków) realizację zadań wynikających z przystąpienia przez Polskę do Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku, którą Polska ratyfikowała w lutym 2011 roku.

W 2013 roku NID, w ramach powierzonych mu zadań, zrealizował serię kluczowych działań mających na celu rozwój systemu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terytorium naszego kraju. Pierwszym i najważniejszym z nich stało się oficjalne rozpoczęcie krajowej inwentaryzacji dziedzictwa niematerialnego.

Konwencja UNESCO z 2003 roku nakłada na swoich sygnatariuszy obowiązek tworzenia spisów przejawów dziedzictwa niematerialnego znajdującego się na terytorium ich państw. Początkiem inwentaryzacji stała się w Polsce uroczyste otwarcie przez Sekretarza Stanu w MKiDN, Generalnego Konserwatora Zabytków, Piotra Żuchowskiego, Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego, której zasady funkcjonowania opracował NID. Otwarcie naboru wniosków na listę miało miejsce w Olsztynie 15 stycznia 2013 roku, podczas konferencji prasowej zorganizowanej przez NID we współpracy z urzędem województwa warmińsko-mazurskiego. Podczas konferencji odbyły się także prezentacje tradycyjnego rękodzieła i rzemiosła. Zadanie prowadzenia naboru wniosków na Krajową listę powierzone zostało Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa. Eksperti NID wspierają wnioskodawców i służą pomocą merytoryczną i techniczną podczas formułowania wniosków. Wraz z otwarciem naboru na listę Instytut opracował procedury przetwarzania nadesłanych aplikacji i współpracy z MKiDN w zakresie ich rozpatrywania.

Eksperti NID podjęli intensywne działania mające na celu promocję inwentaryzacji dziedzictwa niematerialnego za pośrednictwem radia, prasy i Internetu. Uczestniczyli w różnorodnych wydarzeniach tematycznych z udziałem depozytariuszy dziedzictwa niematerialnego oraz środowiska akademickiego. Do istotnych zadań NID w tej sferze należy prowadzenie strony internetowej informującej o Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku i omawiającej zagadnienia ochrony dziedzictwa niematerialnego. Ważnym elementem strony będzie baza danych gromadząca wpisy na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która zostanie uruchomiona wraz z dokonaniem przez MKiDN pierwszych na nią wpisów.

Tradycyjna metoda wyrobu świec prezentowana podczas konferencji w Olsztynie

Kolejnym ważnym działaniem podjętym w 2013 roku przez NID stało się budowanie współpracy z jednostkami wojewódzkiego samorządu terytorialnego. Konferencja prasowa w Olsztynie stała się okazją do wystosowania przez Sekretarza Stanu Piotra Żuchowskiego oraz Marszałka województwa warmińsko-mazurskiego Jacka Protasa apelu do marszałków województw o przyłączenie się do działań mających na celu ochronę dziedzictwa niematerialnego zgodnie z zapisami konwencji. Eksperti Narodowego Instytutu Dziedzictwa opracowali zestaw informacji dla wojewódzkich jednostek samorządu terytorialnego dotyczących możliwości realizacji ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie wojewódzkim. Przedstawiciele Instytutu prowadzili także konsultacje w tej sprawie. Ważnym działaniem w tym zakresie stał się udział zastępcy dyrektora NID w spotkaniu z przedstawicielami urzędów marszałkowskich z całej Polski, które miało miejsce 11 października 2013 roku w Krakowie. Tematem spotkania było omówienie możliwości współdziałania i wzajemnego wsparcia pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a wojewódzkimi władzami samorządowymi, prowadzące do zachowania i rozwoju dziedzictwa niematerialnego w Polsce.

NID aktywnie wspiera krajowe inicjatywy, których celem jest ochrona i promocja dziedzictwa niematerialnego naszego kraju. W 2013 roku opracowana została koncepcja stworzenia Krajowego rejestru najlepszych praktyk, który stałby się narzędziem służącym rozpowszechnianiu wartościowych inicjatyw kulturalnych na wzór prowadzonego przez UNESCO spisu o analogicznej nazwie, realizowanego na poziomie międzynarodowym. Polski rejestr będzie gromadził przykłady skutecznych i innowacyjnych działań na rzecz ochrony, promocji i rozwoju dziedzictwa niematerialnego, które mogą stanowić źródło inspiracji dla instytucji, organizacji i osób indywidualnych w całym kraju. Eksperti Narodowego Instytutu Dziedzictwa opracowali formularz wniosku wraz z wytycznymi; materiały zostały przekazane do zaopiniowania przez działający w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Zespół ds. ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Instytut realizuje także zadanie promocji konwencji i ochrony dziedzictwa niematerialnego poprzez organizację i aktywne uczestnictwo w różnego rodzaju konferencjach i spotkaniach. W 2013 roku NID wraz z urzędem marszałkowskim w Olsztynie zorganizował międzynarodową konferencję poświęconą ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Konferencja odbyła się w Muzeum Budownictwa Ludowego – Parku Etnograficznym w Olsztynku w dniach 28-29 sierpnia 2013 pod nazwą „Dobre praktyki w realizacji zadań związanych z Konwencją UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r.” Konferencję objął honorowym patronatem Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Bronisław Komorowski. Wzięli w niej udział prelegenci z Polski, Litwy, Wielkiej Brytanii, Belgii i Węgier. W trakcie dwudniowego spotkania uczestnicy mieli okazję zapoznać się z ideą ochrony i inwentaryzacji dziedzictwa niematerialnego oraz realizacją tych zadań w państwach reprezentowanych przez zaproszonych prelegentów. Zaprezentowane zostały także przykłady dobrych działań chroniących i promujących dziedzictwo niematerialne na poziomie lokalnym przez działaczy regionalnych. W konferencji wzięli udział trzej

przedstawiciele NID: zastępca dyrektora oraz dwaj eksperci w zakresie Konwencji UNESCO z 2003 roku, którzy zapoznali zebranych z opracowanym przez NID krajowym systemem ochrony dziedzictwa niematerialnego oraz ochroną tego dziedzictwa i rolą depozytariuszy w tym zakresie. Podczas konferencji odbył się kiermasz rękodzieła regionalnego oraz warsztaty tradycyjnego śpiewu litewskiego. Okazją do zapoznania się z dziedzictwem warmińsko-mazurskich wsi było zwiedzanie skansenu.

Przedstawiciele NID w 2013 roku wygłosili referaty dotyczące dziedzictwa niematerialnego podczas konferencji „Marka Folklor Łowicki” (Łowicz, 31.05), międzynarodowej konferencji „2. Forum Dziedzictwa Środkowej Europy” (Kraków 11-14.06) i objętego patronatem NID wydarzenia kulturalnego „Jarmark Jagielloński” (Lublin, 15-18.08), podczas którego ekspert NID udzielał również informacji odnośnie do ochrony dziedzictwa niematerialnego i Konwencji UNESCO z 2003 roku w specjalnie utworzonym punkcie konsultacyjnym. Przedstawiciele NID popularyzowali także idee konwencji i wygłosili referat połączony z dyskusją na temat systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w Polsce podczas Pierwszego Kongresu Antropologicznego (23-25.10). Ekspert NID uczestniczył również w panelu dyskusyjnym zatytułowanym „Po co nam Konwencja? Folk a Konwencja UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, który miał miejsce podczas Międzynarodowego Festiwalu Muzyki

Regionalne rękodzieło prezentowane podczas kiermaszu towarzyszącego konferencji w Olsztynku

Ludowej Mikołajki Folkowe 2013 (7.12). Ponadto Instytut objął patronatem wartościowe wydarzenie dotyczące muzyki tradycyjnej – „Festiwal Najstarsze Pieśni Europy” (Lublin, 3-5.10).

Istotne znaczenie miał udział przedstawicieli Instytutu w dorocznej sesji Międzyrządowego Komitetu UNESCO ds. ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która miała miejsce w Baku (Azerbejdżan) w dniach 2-7 grudnia 2013 roku. Spotkanie pozwoliło na prześledzenie kierunku rozwoju konwencji, zacieśnienie współpracy międzynarodowej oraz analizę procesu rozpatrywania wniosków o wpis na listy konwencji prowadzone na poziomie UNESCO. Wiedza ta okaże się istotna

podczas formułowania przez Polskę wniosków o wpis rodzimych elementów dziedzictwa niematerialnego na listy UNESCO.

W 2013 roku rozstrzygnięty został konkurs filmowy „Pokaż język!” zorganizowany w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa 2012, w Polsce poświęconych niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu. Ideą konkursu było zaprezentowanie gwar i dialektów regionalnych, a także innych, pozajęzykowych aspektów dziedzictwa niematerialnego. W skład jury konkursu wszedł specjalista NID ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Ekspert NID przygotował również materiał dotyczący dziedzictwa niematerialnego na potrzeby projektu Centrum Edukacji Obywatelskiej pt. „Pogwarki Filmowe”.

W 2013 roku Narodowy Instytut Dziedzictwa podjął inicjatywę ujęcia kwestii związanych z dziedzictwem niematerialnym w badaniach Głównego Urzędu Statystycznego; badania mają na celu określenie stanu świadomości społeczeństwa dotyczącej dziedzictwa kulturowego w Polsce.

Ponadto Instytut opublikował polską wersję materiałów UNESCO pt. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” (tytuł oryginału „Kit of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”). W ich skład wchodzi osiem broszur szczegółowo omawiających zagadnienia dotyczące metodyki i metodologii ochrony dziedzictwa niematerialnego zgodnie z zaleceniami UNESCO. Broszury zawierają również materiał na temat samej Konwencji z 2003 roku, wyjaśniający jej podstawy ideologiczne i związek z innymi międzynarodowymi aktami prawnymi oraz istotne informacje dotyczące roli społeczności związanych z przejawami dziedzictwa niematerialnego w jego identyfikacji, inwentaryzacji, dokumentacji i przekazywaniu kolejnym pokoleniom.

W 2013 roku Narodowy Instytut Dziedzictwa ukończył prace nad przygotowaniem materiału do publikacji odnoszącej się do polskich realiów ochrony dziedzictwa niematerialnego, prezentującej przykłady cennych działań chroniących ten wyjątkowy rodzaj dziedzictwa. Publikacja ukaże się drukiem w pierwszej połowie 2014 roku.

Rekonstrukcja tradycyjnych codziennych czynności zorganizowana w skansenie w Olsztynku podczas konferencji poświęconej ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Podsumowanie prac zespołów zadaniowych 2007-2013

Narodowy Instytut Dziedzictwa realizuje zadania statutowe m.in. poprzez powołane zarządzeniem dyrektora NID zespoły zadaniowe. W pracach zespołów/kolegiów uczestniczą specjaliści zarówno z Oddziałów Terenowych NID, jak i z różnych działów struktury centralnej w Warszawie. Do współpracy zapraszani są także przedstawiciele środowisk akademickich oraz urzędów konserwatorskich. Rolą takich zespołów jest wypracowywanie i upowszechnianie zasad ochrony, konserwacji i wartościowania zabytków, wyznaczanie standardów dokumentacji, programów ochrony i opieki, badania i monitorowania zabytków, określanie i wdrażanie zasad postępowania konserwatorskiego dla wybranych

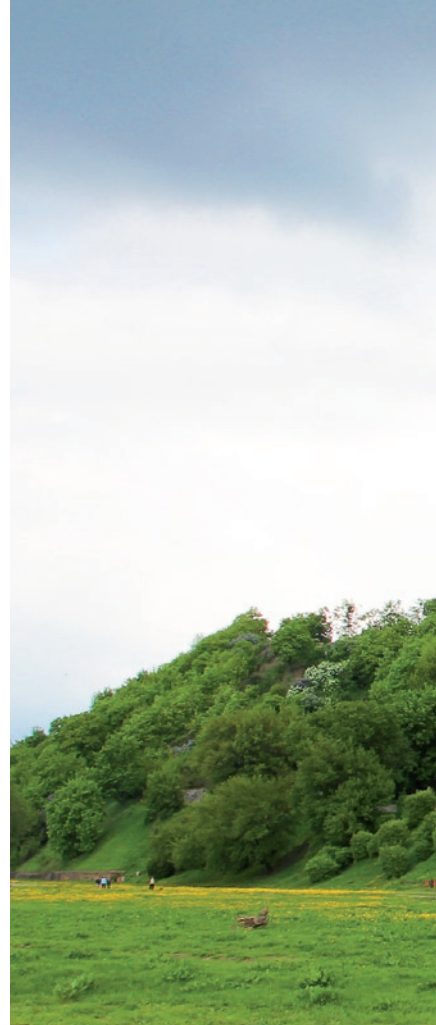
Święciechowa – widok z lotu ptaka na układ przestrzenny wsi

typów i kategorii obiektów. W ostatnich latach powołano kilka takich zespołów, z których część zakończyła swoją działalność.

Kolegium Doradcze ds. ochrony zamków średniowiecznych powołane zostało 7 grudnia 2007 roku (rozwiązane 17 stycznia 2011 r.) w celu wypracowania strategii ochrony zamków średniowiecznych w Polsce. W ramach prac kolegium zebrano materiał wyjściowy pozwalający na rozpoznanie zasobu (415 obiektów, w tym 129 ruin zamkowych), przeprowadziło analizę wpisów do rejestru zabytków, dokonało rozróżnień pod względem typologicznym oraz wybrało grupę reprezentatywnych obiektów. Grupę poddano szczegółowym badaniom pozwalającym na sformułowanie zasad postępowania konserwatorskiego, w wyniku których przygotowano wstępny dokument roboczy pn. „Zasady ochrony ruin historycznych”, przyjęty na konferencji „Zamki, grody, ruiny – waloryzacja i ochrona”, która odbyła się w dniach 22-24 października 2009 roku w Ciechanowie. Dalsze działania, polegające na wypracowaniu dokumentu doktrynalnego, zostały przejęte przez ICOMOS, a ich efektem jest Karta ochrony historycznych ruin, będąca syntezą zasady postępowania z ruinami traktowanymi jako pełnoprawne formy zabytku. Karta ta dostępna jest na stronie internetowej ICOMOS-u.

Kolegium Doradcze ds. archeologii powołane zostało w dniu 17 czerwca 2008 roku (rozwiązane 17 stycznia 2011 r.) w celu konsultowania wyznaczonych priorytetów polityki konserwatorskiej w obszarze archeologii. Prace kolegium skupiły się na wypracowaniu propozycji zmiany przepisu Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnoszącego się do finansowania badań archeologicznych, w związku z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego w tej sprawie, uwzględnionej przez ustawodawcę przy nowelizacji tego przepisu. Ponadto w pracach kolegium znalazło się uzgodnienie treści dokumentu – Standardy metodyczne i dokumentacyjne prac wykopaliskowych i opracowań ich wyników, opublikowanego następnie w numerze 6. „Kuriera Konserwatorskiego” z 2010 roku.

Kolegium Doradcze ds. ochrony zabytków architektury modernistycznej w Polsce powołane zostało 12 września 2007 roku (rozwiązane 17 stycznia 2011 r.) w celu wypracowania strategii ochrony obiektów modernistycznych. Efektem prac kolegium było sformułowanie kryteriów oceny wartości architektury modernistycznej, porządkujących działania waloryzacyjne. Opierając się na obowiązujących kryteriach ustawowych przyjęto, iż ocenę wartości należy

Świebodzice – dworzec kolejowy

Stańczyki – wiadukt kolejowy

rozpatrywać szerzej, biorąc pod uwagę wszystkie czynniki składowe danej wartości po ich szczegółowym rozpoznaniu. I tak, wartość artystyczną należy oceniać z uwzględnieniem kryteriów formy obiektu lub zespołu, jakości i oddziaływania; wartość naukową w oparciu o kryteria autentyczności idei, materiału i funkcji oraz konstrukcji, materiału i nowatorstwa; wartość historyczną zaś uwzględniając kryteria tożsamości miejsca, ludzi i zdarzeń.

Program „Ochrona krajobrazu kulturowego Polski” powołany został 1 kwietnia 2008 roku (zakończony 10 lutego 2011 r.) w celu kontynuowania prac nakreślonych w V Krajowym Programie MKiDN „Ochrona i konserwacja zabytkowego krajobrazu kulturowego Polski” (prowadzonym w latach 1994-1999 przez prof. J. Bogdanowskiego). W ramach prac zweryfikowane zostały archiwalia V Krajowego Programu, sporządzono wykaz istniejących materiałów na tle GIS-owskiej aktualizacji administracyjnej kraju („49/16”), opracowano też dokumentację według zasad programu dla obszaru byłego województwa olsztyńskiego. Ponadto wyznaczono kryteria przyznawania w Polsce wyróżnienia Europejskiej Nagrody Krajobrazowej, ważnego wyznacznika promocji idei krajobrazów kulturowych.

Zespół ds. gminnych programów opieki nad zabytkami powołany został 25 marca 2008 roku (rozwiązany 17 stycznia 2011 r.) w celu przygotowania poradnika metodologicznego, określającego zakres i zawartość opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami, a jednocześnie wsparcia samorządów

Grudziądz – spichlerze nad Wisłą

lokalnych w realizacji swoich zadań statutowych. Poradnik powstał na bazie doświadczeń specjalistów z różnych Oddziałów Terenowych NID, którzy wcześniej uczestniczyli w tworzeniu takich programów. Wynik prac zespołu stanowi materiał pomocniczy określający zasady i wytyczne do praktycznego stosowania przy opracowaniu programów oraz porządkuje katalog zagadnień, które powinien zawierać każdy taki program, przy założeniu, że może on być indywidualnie modyfikowany w zależności od charakteru, specyfiki regionu i zasobu zabytkowego. Opracowany w 2009 roku poradnik, zawierający opis metodologii i zasad tworzenia programów, stał się punktem wyjścia do tworzenia programów gminnych o zunifikowanej formie i większej spójności pomiędzy programami na poziomie powiatu, województwa i kraju. Opublikowany został w 3. numerze „Kuriera Konserwatorskiego” z 2009 roku, a także umieszczony na stronie internetowej NID.

Zespół ds. miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego powołany został 3 kwietnia 2008 roku (rozwiązany 17 stycznia 2011 r.) w celu wypracowania dwóch dokumentów: pierwszego – dotyczącego formy i zakresu wniosków konserwatorskich do projektów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, drugiego – poradnika dla planistów i samorządów lokalnych formułującego zasady i wytyczne do opracowania problematyki ochrony środowiska kulturowego w dokumentach planistycznych. Wnioski konserwatorskie do studium i planów miejscowych, wymagane ustawowo od organów konserwatorskich, muszą zawierać konieczny do uwzględnienia w tych dokumentach zasób wartości kulturowych i wskazany optymalny sposób jego ochrony. Wypracowany materiał jest zatem wskazówką dla wojewódzkich konserwatorów zabytków przy formułowaniu takich wniosków. Natomiast poradnik dla planistów ma za zadanie wsparcie autorów studium i planów w opracowaniu zagadnień z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. Standard wniosków konserwatorskich opublikowany został w numerze

Żółkiewka – wiatrak

4. „Kuriera Konserwatorskiego” z 2009 roku, a „Poradnik dla planistów” umieszczony na stronie internetowej NID w zakładce „Planowanie przestrzenne”.

Zespół ds. rejestrowych wpisów obszarowych powołany został 18 kwietnia 2011 roku w celu określenia standardu opisu zasobu zabytkowego obszarów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków. W trakcie prac zespołu skoncentrowano się na analizie decyzji i orzeczeń oraz załączników do tych dokumentów (876 decyzji, z czego 608 dotyczyła założeń urbanistycznych). Dla województw opracowano przeglądowe tabele Excel, zawierające wszystkie dane z decyzji uzupełnione o zestawienia materiałów studialnych, planistycznych i okołoplanistycznych dotyczących danego obszaru. Decyzje przeanalizowano również w kontekście możliwości przeprowadzenia weryfikacji rejestru zabytkowych obszarów, przede wszystkim pod względem precyzji określenia przedmiotu ochrony i jego granic. Wyniki analizy wykazały, że ponad 70 proc. decyzji dotyczy obszarów możliwych do zweryfikowania, ale aż 30 proc. wymaga ponownego rozpoznania, studiów lub ekspertyz prawnych. Na potrzeby weryfikacji opracowana została an-

kieta, którą sprawdzono praktycznie na przykładzie dwóch zespołów – urbanistycznego i budowlanego z różnych rejonów Polski. Wprowadzenie jej do celów planowanej przez NID weryfikacji obszarów zabytkowych zostanie poprzedzone konsultacjami z organami konserwatorskimi.

Zespół ds. dziedzictwa techniki, inżynierii i przemysłu powołany został w dniu 14 listopada 2011 roku w celu wypracowania jednoznacznych kryteriów oceny wartości zabytków techniki, inżynierii i przemysłu oraz koordynacji prac NID w zakresie działań odnoszących się do tych kategorii zabytków. Zaproponowane przez zespół kryteria wartościowania obejmują nie tylko te zawarte w legalnej definicji zabytku, ale również szereg innych wartości zarówno materialnych, jak i niematerialnych, które można odnaleźć w zabytkach techniki. Wypracowana propozycja kryteriów oceny wartości zabytkowych może stanowić materiał pomocniczy przy podejmowaniu działań związanych z ochroną zabytków techniki, zarówno na płaszczyźnie administracyjnej, jak i posłużyć do różnego rodzaju opracowań dokumentacyjnych, analitycznych, formułowania opinii czy wniosków o charakterze konserwatorskim. Opracowanie przewidziane jest do publikacji w „Kurierze Konserwatorskim”. W dalszych planach zespołu jest m.in. określenie zasobu najcenniejszych zabytków techniki kwalifikujących się do wpisania do rejestru zabytków, utworzenie na stronie internetowej NID „banku dobrych praktyk”, prezentujących pozytywne działania w zakresie ochrony zabytków techniki, a także organizacja szkoleń specjalistycznych wdrażających zasady postępowania konserwatorskiego.

Zespół ds. architektury współczesnej powołany został w dniu 7 września 2011 roku w celu określenia zasad oceny wartości kulturowych architek-

tury współczesnej. Przyjęto, że przedmiotem prac zespołu będą dzieła architektury współczesnej powstałe w latach 1939-1989, posiadające cechy i wartości wyróżniające je z szerokiego tła obiektów wzniesionych w tym okresie. Prace polegały na ustaleniu procedury rozpoznawania zasobu architektury współczesnej, charakterystyce tego zasobu pod kątem typologicznym, funkcjonalnym i ilościowym oraz analizie statystyki wpisów do rejestru zabytków. Po przeprowadzeniu kwerendy literatury przedmiotu i analizie stanu badań nad architekturą współczesną opracowano propozycję zasad waloryzacji tej architektury z uwzględnieniem dodatkowego kryterium – nowatorskich rozwiązań technicznych i materiałowych. Zasady te poddane zostaną szerokim konsultacjom środowiskowym (m.in. podczas planowanej konferencji naukowej).

Zespół ds. monitoringu zabytków powołany został w dniu 7 maja 2013 roku w celu opracowania instrukcji i schematu działania monitoringu zabytków, który w świetle statutu NID przypisany został dla wyodrębnionej grupy zabytków jaką stanowią pomniki historii i miejsca światowego dziedzictwa UNESCO, zespoły i obiekty o najwyższej wartości zabytkowej w kraju. W 2013 roku zespół zrealizował I etap prac związany z opracowaniem diagnozy na temat potrzeb monitoringu zabytków w polskim systemie ochrony zabytków. Prace obejmowały weryfikację definicji monitoringu w pragmatyce działań konserwatorskich oraz przegląd dotychczasowych koncepcji monitoringu zabytków – funkcjonujących i projektowanych w kraju oraz wybranych przykładów europejskich. Opracowanie to może być przedmiotem publikacji, jako wypowiedź teoretyczna, głos w dyskusji o systemie ochrony zabytków w Polsce oraz stanowić materiał wyjściowy dla rozważań szczegółowych – opracowania instrukcji monitoringu zabytków, co jest tematem II etapu prac zespołu, przy uwzględnieniu obecnego systemu ochrony zabytków, obowiązujących ram prawnych oraz oczekiwań.

Zespół ds. statystyki dziedzictwa powołany został w dniu 18 lipca 2013 roku w celu wypracowania systemu gromadzenia informacji z zakresu danych statystycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego, które powinny posłużyć do prowadzenia badań i analiz wykazujących wpływ dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy. Działania zespołu polegały m.in. na współpracy z Międzyresortowym Zespołem ds. Statystyki, w tym w szczególności współpracy w ramach grupy roboczej związanej pomiędzy NID a Głównym Urzędem Statystycznym. Zorganizowano kilka spotkań, na których zaprezentowano NID jako instytucję, jej działania związane z informacją statystyczną, propozycję budowy systemu informacji statystycznej o dziedzictwie kulturowym oraz teoretyczny model oddziaływania dziedzictwa na ekonomię i rozwój gospodarczy. Określono też zasady oraz terminarz dalszej współpracy, plany dotyczące badań i publikacji z zakresu statystyki dziedzictwa oraz przykładowe pytania do formularzy GUS, które mogłyby uzupełnić system gromadzenia statystycznych informacji o dziedzictwie.

Władysławowo – kościół
pw. Wniebowzięcia NMP

Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków i konkurs „Zabytek Zadbany”

Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków ustanowił Komitet Wykonawczy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS w 1983 roku, a UNESCO wpisało go do rejestru ważnych imprez o znaczeniu światowym. Na całym świecie MDOZ obchodzony jest 18 kwietnia. Celem obchodów jest przede wszystkim przybliżenie społeczeństwu problemów ochrony dziedzictwa kulturowego. Natomiast ideą Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków w Polsce jest prezentowanie dóbr kultury o istotnym znaczeniu dla europejskiego i światowego dziedzictwa kulturowego oraz uhonorowanie konserwatorów i właścicieli zabytków, którzy w szczególny sposób przyczynili się do ich ratowania.

W 2013 roku obchody Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków odbyły się w dniach 18-19 kwietnia w Łowiczu. Ich organizatorem był Narodowy Instytut Dziedzictwa wraz ze Starostwem Łowickim i Miastem Łowicz.

*Łowicz – Bazylika
Katedralna pw.
Wniebowzięcia NMP*

Patronat honorowy nad wydarzeniem objął Piotr Żuchowski – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Generalny Konserwator Zabytków, Witold Stępień – Marszałek Województwa Łódzkiego oraz biskup łowicki – Andrzej Franciszek Dziuba.

Główna uroczystość odbyła się 18 kwietnia w kaplicy św. Karola Boromeusza w Muzeum w Łowiczu. Wśród zaproszonych gości znaleźli się m.in. przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środowisk konserwatorskich oraz władze Łodzi i Łowicza. W trakcie uroczystej gali ogłoszono wyniki konkursu „Zabytek Zadbany” i wręczono nagrody zwycięzcom.

„Zabytek Zadbany” to coroczny konkurs ogłaszany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, nad którym nadzór sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów.

Konkurs propaguje też właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę substancji zabytkowej podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, nierzadko również wpisanego do rejestru zabytków. Ocenie jury konkursowego podlega jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury.

W 2013 roku na konkurs wpłynęło łącznie 66 wniosków ze wszystkich województw. Jury wyłoniło laureatów i 13 wyróżnionych w 5 kategoriach.

Obchody
Międzynarodowego Dnia
Ochrony Zabytków
w Łowiczu

W kategorii *Utrwalenie wartości zabytkowych pojedynczego obiektu* nagroda trafiła do Joanny i Dariusza Kolbuszów, właścicieli zabytkowego dworu w zespole dworsko-parkowym w Łękach Górnych (w woj. podkarpackim). Jury konkursu doceniło kompleksowe prace konserwatorskie, poprzedzone starannym rozpoznaniem obiektu, przeprowadzone z zachowaniem autentyczności substancji zabytkowej, a także pieczołowitą ekspozycją wartości zabytkowych oraz zachowanie historycznego charakteru wnętrza dworu.

Laureatem w kategorii *Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu* został zespół pałacowo-parkowy w Żmigrodzie (w woj. dolnośląskim), należący do Miasta i Gminy Żmigród. Jury przyznało nagrodę za przykładowo przeprowadzoną trudną rewaloryzację zespołu, służącą utrwaleniu autentyczności substancji zabytkowej i krajobrazu kulturowego, łączącą konserwację pojedynczego obiektu, konserwację trwałej ruiny oraz rewaloryzację założenia parkowego.

W kategorii *Adaptacja obiektów zabytkowych* nagrodę przyznano chasydyjskiej synagodze w Dąbrowie Tarnowskiej (w woj. małopolskim), w której obecnie znajduje się Ośrodek Spotkania Kultury. Budynek jest własnością Miasta i Gminy Dąbrowa Tarnowska. Nagroda została przyznana za wzorowe prace konserwatorskie przeprowadzone w obiekcie w celu nadania mu nowej funkcji ważnej dla społeczności lokalnej oraz za wprowadzenie funkcji muzealnej z poszanowaniem otoczenia obiektu.

Nagroda w kategorii specjalnej *Architektura i konstrukcje drewniane* została przyznana kościołowi filialnemu Świętej Anny w Brzezinach (w woj. łódzkim), który jest własnością parafii rzymskokatolickiej Podwyższenia Świętego Krzyża w Brzezinach. Jury przyznało nagrodę za prace konserwatorskie przeprowadzone ze starannym rozpoznaniem obiektu i z zachowaniem w dużym stopniu autentyczności substancji zabytkowej.

W kolejnej kategorii specjalnej *Architektura przemysłowa i dziedzictwo techniki* laureatem został zespół „Starej Przędzalni” w Żyrardowie (w woj. mazowieckim). Nagrodę przyznano za szeroki zakres prac konserwatorskich, rewitalizacyjnych i adaptacyjnych w zespole dawnych Zakładów Lniarskich w Żyrardowie, przeprowadzonych z poszanowaniem autentyczności i charakteru zabytków poprzemysłowych.

Wystawa prezentująca laureatów konkursu „Zabytek Zadbane”

III Spotkanie Opiekunów Pomników Historii w Elblągu i Fromborku

Pomnik historii to jedna z czterech form ochrony zabytków wymienionych w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Pomniki historii ustanawiane są od 1994 roku. Do dziś tę rangę nadano 54 zabytkom. Z każdym rokiem ich lista sukcesywnie się powiększa. Znajdują się na niej obiekty o szczególnych wartościach oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Pomnikami historii mogą zostać obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca

*Zespół katedralny
we Fromborku uznany
za pomnik historii
w 1994 roku*

*Kanał Elbląski –
pochylnia Kąty*

pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Narodowy Instytut Dziedzictwa koordynuje procedurę składania wniosków o przyznanie tytułu pomnika historii – wydaje opinię co do zasadności uznania obiektu za pomnik historii oraz przygotowuje projekt rozporządzenia Prezydenta RP wraz z uzasadnieniem i załącznikiem graficznym. NID jest także autorem oficjalnego logotypu pomnika historii.

Od 2011 roku Instytut jest również organizatorem corocznych spotkań opiekunów pomników historii. Spotkania te mają na celu wspieranie współpracy opiekunów pomników historii, potencjału tych miejsc i ich roli w rozwoju lokalnym oraz wymianę doświadczeń i wypracowanie dobrych wzorców w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

W dniach 12-13 czerwca 2013 roku w Elblągu i Fromborku, pod hasłem „Dziedzictwo a rozwój. Konflikt czy synergia”, odbyło się trzecie doroczne Spotkanie Opiekunów Pomników Historii. Temat spotkania miał skłaniać do dyskusji nad wyzwaniem w zarządzaniu pomnikami historii, a także nad różnorodnością rozwiązań w strategicznym zarządzaniu zabytkami.

Obrady miały miejsce 12 czerwca 2013 roku w Centrum Sztuki Galeria EL w Elblągu. Słowo wstępne wygłosił Sekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Piotr Żuchowski, Generalny Konserwator Zabytków. Podczas spotkania referaty przedstawili m.in. Krzysztof Zięba, dyrektor Kopalni Soli Bochnia („Kopalnia Soli Bochnia: autentyczne świadectwo historii czy atrakcyjny produkt turystyczny?”), Maciej Szymczyk, dyrektor Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju („Młyn papierniczy w Dusznikach Zdroju: zabytek czy atrakcja turystyczna?”), Dorota Szczuka, inspektor ds. promocji i dziedzictwa kulturowego Urzędu Miasta w Kazimierzu Dolnym („Kazimierz Dolny. Zarządzanie PH w intensywnym ruchu turystycznym. Zagrożenia, wyzwania, rozwiązania”) oraz Anna Cieślak, kierownik jednostki realizującej Projekt Rewitalizacji Kanału Elbląskiego („Rewitalizacja Kanału Elbląskiego”).

21. Europejskie Dni Dziedzictwa 2013

Europejskie Dni Dziedzictwa w Polsce odbyły się w drugi i trzeci weekend września, pod wspólnym dla obchodów 21. edycji hasłem „Nie od razu Polskę zbudowano”. NID był ogólnopolskim koordynatorem projektu.

Kampanię informacyjną Europejskich Dni Dziedzictwa rozpoczęła 5 września 2013 r. w Arkadach Kubickiego Zamku Królewskiego w Warszawie konferencja prasowa zorganizowana przez NID. Wzięli w niej udział m.in. prof. Małgorzata Rozbicka – dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Jarosław Samela – burmistrz Wąchocka oraz ojciec Eugeniusz Augustyn, opat wąchockiego klasztoru cystersów. W trakcie konferencji zaprezentowano spot promujący 21. Europejskie Dni Dziedzictwa.

Wybór tematu wynikał między innymi z faktu, że obchody EDD 2013 zbiegły się ze 150. rocznicą wybuchu Powstania Styczniowego. NID chciał zwrócić szczególną uwagę na rolę powstań narodowowyzwoleńczych, które odegrały ogromną rolę w kształtowaniu i zachowaniu narodowej tożsamości. Hasło

*Opactwo cysterskie
w Wąchocku*

przewodnie EDD pozwoliło uczcić wydarzenia związane z tą rocznicą oraz przybliżyć inne ważne karty polskiej historii.

Uroczystego otwarcia EDD w opactwie cysterskim w Wąchocku dokonała prof. Małgorzata Omilanowska, podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nawiązując w swoim wystąpieniu do hasła przewodniego, zachęcała wszystkich do wspólnego odkrywania dziedzictwa oraz podkreśliła znaczenie miejsca inauguracji EDD – jednego z najstarszych w Polsce klasztorów.

Program otwarcia obfitował w liczne atrakcje, takie jak zwiedzanie z przewodnikiem muzeum ojców cystersów i opactwa, w tym klauzury, warsztaty „Architektura cysterska” pod kierunkiem prof. Ewy Łużynieckiej i rekonstrukcje historyczne, m.in. pokaz rycerski Chorągwi Ziemi Sandomierskiej obrazujący kulturę wieków średnich, pokaz oddziałów powstańczych 1863 „żuawi śmierci” – w tym przybliżenie strojów, uzbrojenia oddziału, pokaz sposobów walki, rekonstrukcje ataku powstańców na pozycje wroga oraz rekonstrukcje obozu powstańczego M. Langiewicza w Wąchocku. Ponieważ o wyborze miejsca inauguracji zdecydowały również patriotyczne i niepodległościowe tradycje opactwa oraz miasta Wąchocka, otwarcie EDD uświetnione zostało koncertem „Każdemu marzy się wolność” w 150. rocznicę Powstania Styczniowego, w wykonaniu Wiesława Ochmana, Dominika Sutowicza i Jerzego Zelnika.

Do propozycji cieszących się wielkim zainteresowaniem uczestników EDD można zaliczyć rekonstrukcję dworu królewskiego w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, podczas której zaprezentowano tajniki XVII-wiecznej sztuki wojennej, pierwsze zwiedzanie terenu nowej siedziby Muzeum Śląskiego i grę miejską pt. „Odkrywczy Centralnego Muzeum Morskiego”, której uczestnicy rozwiązywali zadania związane z historią miasta, regionu i żeglugi na Bałtyku.

Tradycyjnie już w ramach EDD Narodowy Instytut Dziedzictwa przygotował konkurs dla dzieci i młodzieży, w 2013 roku pod hasłem „Nakręcona historia”, którego celem było nakręcenie filmu o zabytku z własnej okolicy. Uczestnicy konkursu mieli do wyboru wykonanie filmu kostiumowego albo dokumentalnego. Nadesłano 87 prac z całej Polski, które prezentowane są w serwisie www.youtube.com/tvnid.

Wyborem tematu „Nie od razu Polskę zbudowano” NID chciał zwrócić uwagę na wszelkie formy budowy polskiej państwowości: zarówno te dosłowne, polegające na kształtowaniu granic na przestrzeni dziejów, jak i te symboliczne, polegające na budowaniu poczucia przynależności i związku z historią, językiem, tradycją. Liczne wydarzenia, które koncentrowały się na dokonaniach w zakresie stanowienia prawa, rozwoju gospodarczego, wynalazków i myśli technicznej, wszystkich dziedzinach sztuki, architektury, a także w zakresie dyplomacji, sportu, działalności edukacyjnej, pedagogicznej i wydawniczej pokazały, że temat dał możliwość szerokiej interpretacji.

W obchodach EDD 2013 zaangażowanych było 340 miejscowości, w których zorganizowano 1409 wydarzeń, a liczba uczestników we wszystkich zaplanowanych atrakcjach osiągnęła blisko 280 tys. osób. Narodowy Instytut Dziedzictwa pozyskał patronów EDD, którzy na szeroką skalę promowali wydarzenia w poszczególnych regionach.

Współpraca polsko-ukraińska i nowy wpis zabytków na Listę światowego dziedzictwa UNESCO

*Drewniane cerkwie
w polskim i ukraińskim
regionie Karpat wpisane
na Listę światowego
dziedzictwa UNESCO
w 2013 roku*

W 2013 roku Narodowy Instytut Dziedzictwa kontynuował współpracę z Ukrainą w ramach działalności Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego w Żółkwi. Jego celem jest badanie, dokumentowanie i popularyzowanie dziedzictwa kulturowego Polski i Ukrainy poprzez wspólne przedsięwzięcia badawcze, konferencje i seminaria szkoleniowe oraz spotkania specjalistów z dziedziny konserwacji i ochrony zabytków. Obok Państwowego Historyczno-Architektonicznego Rezerwatu w Żółkwi głównymi partnerami ze strony ukraińskiej są Naukowy Instytut Badań Zabytków w Kijowie oraz Lwowska Obwodowa Administracja Państwowa. W latach 2009-2012 w ramach

działalności Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego NID wspólnie z partnerami ukraińskimi opracował dokumentację wniosku o wpis na Listę światowego dziedzictwa UNESCO zespołu 16 drewnianych cerkwi położonych w obszarze polskich i ukraińskich Karpat. Wniosek został jednogłośnie przyjęty na 37. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, który odbył się 16-27 czerwca 2013 roku w Kambodży. (Wtedy także rozszerzony został wpis Kopalni Soli w Wieliczce o kopalnię w Bochni i wielicki Zamek Żupny pod wspólną nazwą „Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni”).

Nowy seryjny wpis na Listę światowego dziedzictwa UNESCO obejmuje osiem obiektów z terenu Polski. Są to: cerkiew św. Paraskiewy w Radrużu, cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Chotyńcu, cerkiew św. Michała Archanioła w Smolniku, cerkiew św. Michała Archanioła w Turzańsku (wszystkie na Podkarpaciu), cerkiew św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku, cerkiew Opieki Bogurodzicy w Owczarach, cerkiew św. Paraskiewy w Kwiatoniu i cerkiew św. Michała Archanioła w Brunarach Wyżnych (wszystkie w Małopolsce).

Pozostałe osiem cerkwi tworzących nowe miejsce światowego dziedzictwa UNESCO znajduje się po ukraińskiej stronie granicy. Są to: z obwodu lwowskiego – cerkiew Zesłania Ducha Świętego w Potyliczu, cerkiew św. Dymitra w Matkowie, cerkiew Świętej Trójcy w Żółkwi, cerkiew św. Jerzego w Drohobyczu, z obwodu iwanofrankowskiego – cerkiew Świętego Ducha w Rohatyniu, cerkiew Narodzenia Theotokos w Werbiażu Niżnym, z obwodu zakarpackiego – cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego w Jasinie i cerkiew św. Michała Archanioła w Użoku.

2 grudnia 2013 roku na Zamku Królewskim na Wawelu NID zorganizował uroczystość wręczenia oficjalnych dyplomów UNESCO poświadczających prestiżowy wpis administratorom objętych wnioskiem zabytków z terenu Polski. 13 grudnia 2013 roku przedstawiciele NID uczestniczyli w zorganizowanej we Lwowie uroczystości wręczenia dyplomów opiekunom cerkwi położonych na terytorium Ukrainy.

Ponadto w ramach działalności Międzynarodowego Centrum Ochrony Dziedzictwa Kulturowego w Żółkwi w 2013 roku zrealizowane zostało polsko-ukraińskie seminarium pod tytułem „Zarządzanie miejscami światowego dziedzictwa UNESCO”. Organizatorem spotkania był Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Państwowy Historyczno-Architektoniczny Rezerwat w Żółkwi. Seminarium adresowane do administratorów wpisanych na Listę UNESCO cerkwi z polskiego i ukraińskiego regionu Karpat odbyło się 22-25 lipca 2013 roku we Lwowie. Intencją organizatorów było, by spotkanie gospodarzy obiektów, reprezentantów administracji samorządowej oraz przyszłych członków przygotowywanej do powołania Międzynarodowej Rady Miejsca Światowego Dziedzictwa stało się okazją do omówienia najważniejszych kwestii związanych z właściwym utrzymaniem obiektów oraz pozwoliło wypracować formułę dalszej współpracy, która przyczyni się do jak najlepszego zarządzania cerkiewiami jako miejscem światowego dziedzictwa.

W ramach wzajemnej współpracy NID wspólnie z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego, Lwowską Obwodową Administracją Państwową oraz Państwowym Historyczno-Architektonicznym Rezerwatem w Żółkwi zorganizował międzynarodową konferencję pod tytułem „Ochrona i opieka nad zabytkami w działalności samorządów”, która odbyła się 14-17 października 2013 roku we Lwowie i Rzeszowie, z udziałem państwowych służb konserwatorskich, środowisk naukowych, administracji samorządowej oraz przedstawicieli władz samorządowych województwa podkarpackiego i obwodu lwowskiego.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w Internecie

Narodowy Instytut Dziedzictwa, dążąc do upowszechniania wiedzy o zabytkach oraz kształtowania świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także w celu informowania społeczeństwa o prowadzonych przez siebie działaniach, zarządza kilkoma portalami internetowymi.

Pierwszą platformą kontaktu pomiędzy zainteresowanymi szeroko pojętą tematyką dziedzictwa kulturowego a Instytutem jest strona znajdująca się pod adresem www.nid.pl alias www.zabytek.pl. Portal, który 1 lipca 2013 roku ruszył w nową, odświeżoną szacie graficznej, zawiera najważniejsze informacje na temat Instytutu oraz głównych obszarów jego działalności.

Pozostałe strony, którymi administruje NID, są portalami tematycznymi, zawierającymi szczegółowe informacje o realizowanych w Instytucie projektach:

<http://e-zabytek.nid.pl> – strona stanowi platformę informatyczną dającą wszystkim zainteresowanym możliwość przeglądania w jednym miejscu różnorodnych informacji o polskich zabytkach. Umożliwia dostęp do opisów, cyfrowych wizerunków (zdjęć, filmów i modeli 3D) wybranych zabytków oraz informacji o ich lokalizacji. Komplementarny wobec strony jest serwis mapowy <http://geoport.nid.pl/SDI>. Umożliwia on analizowanie danych przestrzennych zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru.

<http://edd.nid.pl> – strona poświęcona Europejskim Dniom Dziedzictwa, których NID jest ogólnopolskim koordynatorem. W sierpniu 2013 roku strona ta otrzymała nową szatę graficzną. Portal zawiera najważniejsze informacje na temat EDD, adresowane zarówno do organizatorów, jak i uczestników, promuje informacje o temacie przewodnim wydarzenia, prezentuje szczegółowy program imprez w regionach i informuje o konkursach prowadzonych w ramach EDD.

<http://niematerialne.nid.pl> – strona poświęcona dziedzictwu niematerialnemu i jego ochronie, w myśl ratyfikowanej w 2011 roku przez Polskę Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku. Istotnym aspektem strony stanie się publikowana na niej, systematycznie rozbudowywana, Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Na stronie znaleźć można wzór wniosku o wpis na listę i instrukcję stanowiącą pomoc do jego przygotowania, a także wszelkie informacje na temat dziedzictwa niematerialnego oraz konwencji.

<http://wolontariat.nid.pl> – strona poświęcona wolontariatowi na rzecz dziedzictwa, skupiająca organizacje pozarządowe i osoby pragnące włączyć się w aktywną ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego.

<http://www.park-muzakowski.pl> – strona poświęcona Parkowi Mużakowskiemu, miejscu światowego dziedzictwa UNESCO, którego polską częścią zarządza Narodowy Instytut Dziedzictwa. Na stronie znaleźć można podstawowe informacje na temat parku, jego historii oraz organizowanych w nim wydarzeń, a także praktyczne informacje dla zwiedzających, mapy i przewodniki.

Dostrzegając potencjał mediów społecznościowych, pracownicy Biura Informacji Instytutu animują również profile NID na portalach Facebook oraz YouTube.

Głównymi celami NID w komunikacji poprzez media społecznościowe są: budowanie społeczności zainteresowanej tematyką dziedzictwa kulturowego, pobudzanie zainteresowania zabytkami, kształtowanie świadomości społecznej, a także ukazywanie zasobu dziedzictwa materialnego i niematerialnego, sensu jego ochrony i opieki oraz zachęcanie do działań na rzecz dziedzictwa.

Profil NID na portalu Facebook, znajdujący się pod adresem: www.facebook.com/zabytek, stanowi platformę skupiającą osoby interesujące się zabytkami, dziedzictwem kulturowym, architekturą czy historią sztuki. Strona zarejestrowała pod koniec grudnia 2013 roku 3975 fanów, łączna liczba nowych fanów w 2013 roku wyniosła 1852. NID posiada także swój kanał w serwisie YouTube, znajdujący się pod adresem www.youtube.com/tvnid, służący publikacji oraz promocji filmów związanych z działalnością Instytutu. Na dzień 31 grudnia 2013 roku kanał zarejestrował 9947 wyświetleń filmów.

Kontakt

Narodowy Instytut Dziedzictwa

ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
centrala: 22 826 02 39, 22 826 92 47
sekretariat: 22 826 93 52
fax: 22 826 17 14
e-mail: info@nid.pl

Zapraszamy do odwiedzenia naszych stron:

www.zabytek.pl

Wolontariat na rzecz dziedzictwa:

www.zabytek.pl/wolontariat

Europejskie Dni Dziedzictwa:

edd.nid.pl

Portal mapowy NID:

e-zabytek.nid.pl

Dziedzictwo niematerialne:

niematerialne.nid.pl

Park Mużakowski:

park-muzakowski.pl

Jesteśmy na Facebooku: **www.facebook.com/zabytek**

oraz na YouTube: **www.youtube.com/TVNID**

Biblioteka Narodowego Instytutu Dziedzictwa

ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
tel. 22 826 02 39 wew. 116, 119 (biblioteka), 118 (czytelnia)
fax: 22 826 02 39 wew. 121
e-mail: biblioteka@nid.pl
Katalog on-line: **www.zabytek.pl/biblioteka**

Oddziały Terenowe NID

Oddział Terenowy NID w Białymstoku

ul. Dojlidy Fabryczne 23, 15-565 Białystok
tel. 85 748 22 20, 748 22 22
fax 85 748 22 21
e-mail: ot.bialystok@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Gdańsku

ul. Św. Trójcy 5, 80-822 Gdańsk
tel./fax 58 301 77 12, 301 47 86,
301 75 22
e-mail: ot.gdansk@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Katowicach

ul. Mickiewicza 29, 40-085 Katowice
tel. 32 207 24 00-02
e-mail: ot.katowice@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Kielcach

ul. IX Wieków Kielc 16, lok. 13
25-516 Kielce
(w organizacji)

Oddział Terenowy NID w Krakowie

ul. Św. Tomasza 8/7, 31-014 Kraków
tel./ fax 12 429 10 11
e-mail: ot.krakow@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Lublinie

ul. Krakowskie Przedmieście 10/
Przechodnia 2/4, 20-002 Lublin
tel./fax 81 743 62-24, 743 70 88
e-mail: ot.lublin@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Łodzi

ul. Piotrkowska 272b, 90-361 Łódź
tel./fax 42 682 62 44
e-mail: ot.lodz@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Olsztynie

ul. 11 Listopada 4, 10-104 Olsztyn
tel. 89 521 26 89, 527 37 54, 521 26 90
fax 89 521 26 88
e-mail: ot.olsztyn@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Opolu

ul. Krawiecka 13, 45-023 Opole
tel. 77 423 01 74, 423 01 84
fax 77 453 65 30
e-mail: ot.opole@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Poznaniu

ul. Mielżyńskiego 27/29, 61-725 Poznań
tel./fax 61 851 73 64
e-mail: ot.poznan@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Rzeszowie

ul. Hetmańska 15, 35-045 Rzeszów
tel. 17 853 67 76
tel./fax 17 853 29 43
e-mail: ot.rzeszow@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Szczecinie

Plac Orła Białego 1, 70-562 Szczecin
tel./fax 91 433 61 67
fax 91 488 79 10
e-mail: ot.szczecin@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Toruniu

ul. Rabskańska 21, 87-100 Toruń
tel./fax (56) 663 55 88, 663 57 94
e-mail: ot.torun@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Warszawie

ul. Piwna 44 lok. 3, 00 - 265 Warszawa
tel./fax 22 831 37 33
e-mail: ot.warszawa@nid.pl

Oddział Terenowy NID we Wrocławiu

ul. Władysława Łokietka 11,
50-243 Wrocław
tel. 71 322 16 40
fax 71 326 69 99
e-mail: ot.wroclaw@nid.pl

Oddział Terenowy NID w Zielonej Górze

Stary Rynek 1, 65-067 Zielona Góra
tel. 68 329 14 90
fax 68 324 10 34
e-mail: ot.zgora@nid.pl

Pracownia Terenowa „Park Mużakowski” w Łęknicy

ul. Wybrzeźna 25, 68-208 Łęknica
tel./ fax 68 362 41 82
e-mail: pracownia.leknica@nid.pl

Pracownia Terenowa w Trzebinach

Trzebiny - Pałac 30A, 64-100 Leszno
tel. 65 533-03-47
e-mail: pracownia.trzebiny@nid.pl

Pracownia Terenowa w Zamościu

ul. Partyzantów 11, 22-400 Zamość
tel. 84 638 62 04
e-mail: pracownia.zamosc@nid.pl

Raport roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa

2013

Opracowanie

Wioletta Łabuda-Iwaniak

Redakcja

Laura Bakalarska
Tadeusz Sadowski

Korekta

Anna Kucińska-Isaac

Opracowanie graficzne

Piotr Berezowski

Fotografie – Archiwum Narodowego Instytutu
Dziedzictwa, T. Błyskosz, K. Czajkowski, A. Janikowski,
P. Kobek, M. Rozbicka, K. Sadowska-Mazur.
Reprodukcja pocztówki z kolekcji I. i R. Gatys

ISBN 978-83-63260-19-4

© Narodowy Instytut Dziedzictwa
ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa

Druk

SystemGraf

